

KÆMPEEGENE I JÆGERSPRIS NORDSKOV

Af P. CHR. NIELSEN

»Jægerspris-Egene ere saa mærkværdige Fremtoninger, at de maae fremtræde for Alle som noget Usædvanligt, hvorved saavel Almuens som de Dannedes Opmærksomhed gjerne dvæler«.

VAUPELL 1863, pag. 129.

20. august 1954 foretog Skovhistorisk Selskab en ekskursion til Kæmpeegene i Jægerspris Nordskov. Det nystartede selskabs første egentlige ekskursion gjaldt Danmarks ældste levende væsener, Kongeegen, Storkeegen og Snoegen. I forbindelse med ekskursionen, der lededes af skovrider dr. phil. V. HOLSTEIN, forsøgte kgl. skovrider J. HOLTEN en ny aldersbestemmelse af de gamle træer, medens forfatteren af nærværende artikel samlede litterære oplysninger og billedstof til illustration af Egenes udvikling i den tid, de har været kendt. I efteråret 1955 har tegneren INGEBORG FREDERIKSEN udført en ny tegning af Kongeegen, der bringes her som fig. 10.

På fig. 1 er Egene og adgangsvejene dertil markeret. Kongeegen og Storkeegen står i nærheden af hinanden tæt ved stranden, mens Snoegen står noget længere inde i skoven. 1863 beskrev VAUPELL omgivelserne således (pag. 128): »Alle tre Ege staae i Elleskov, hvor Grunden er fugtig, men de Pletter, hvorpaa Egene staae, ere tørre, ligesom de kunstige Veie, som føre ud til dem. I gamle Dage har Jordbunden i denne Elleskov paa mange Steder været et uvejsomt Morads.« Siden denne beskrivelse har omgivelserne i nogen grad ændret sig, efter at der er foretaget en del nyplantninger omkring Egene.

Hovedårsagen til at disse træer har fået lov til at blive så gamle må, som VAUPELL allerede fremhævede det, søges i den omstændighed, at de har stået på utilgængelige steder. Indtil 1673, da overjægermester J. V. VON HAHN overtog Abrahamstrup, som efter hans tid fik navnet

Fig. 1. Den nordlige del af Hornsherred, 1:100.000. Den letteste adgangsvej til Konge-, Storke- og Snoegen markeret. Med udgangspunkt fra landsbyen Skoven følges Rødstensvej til Strandvej, tæt ved hvilken Storkeegen og Kongeen står. For at komme til Snoegen følges Fremvadsvej og Ollemosevej. Ruten ——— fører ad Fremvadsvej forbi Louiseholm og Skovridergaarden til Jægerspris, mens ruten - - - fører forbi Skovfogedstedet og Skovridergården til Jægerspris.

Map of part of North Sealand showing trails to the three giant oaks.

1:100.000.

Jægerspris, var den del af Hornsherred, der ligger nord for Jægerspris, så godt som ubeboet, og det lokale behov for træ til husbygning ikke stort. I 1673 har Kongeegen og Storkeegen utvivlsomt allerede været rådne indvendig, og desuden er man vel veget tilbage fra at give sig i kast med fældning af træer med så store dimensioner. OPPERMANN (1932, pag. 79) diskuterer årsagen til, at Snoegen er blevet bevaret, og fremhæver, at træet i slutningen af det sekstende

og i begyndelsen af det syttende århundrede, da FREDERIK II's og CHRISTIAN IV's store bygningsværker opførtes i Nordsjælland og København, kun har været henved to alen i diameter. OPPERMANN mener derfor, at træets stærke snoning har afskrækket fra anvendelse. I PONTOPPIDAN's danske Atlas 1764 (Tom. II, pag. 320) beskrives Nordskoven som »bevoxet med Bøge- og Ege-Skov, af hvilken dog i de sidste Aaringer en god Deel er fældet, da Træerne vare saa gamle, at de af ælde maatte udgaae, og de unges fremvext derved hindredes«. HAHN beskyldes iflg. C. F. WEGENER (1855, pag. 253) for at have forhugget skovene, men OPPERMANN (1932, pag. 84) mener, at HAHN blot har forsøgt at indføre »regulære hugster« på Jægerspris, samtidigt med at han har ryddet op i de gamle overmodne bevoksninger.

Grundene til, at disse tre Ege er blevet bevaret, er utvivlsomt flere. For det første har træerne stået ret utilgængeligt (VAUPELL). For det andet har der i tidligere tider været rigeligt med egetræ, der stod mere bekvemt (PONTOPPIDAN). For det tredje har Kongeegen og Storkeegen – og muligvis Snoegen – været i betydeligt forfald, da HAHN overtog Jægerspris i 1673, så det ikke har kunnet betale sig at hugge dem til gavntømmer, og dimensionerne har været så vældige, at hugst til brænde har været for besværlig. For det fjerde har Snoegens stærkt vredne vækst afskrækket fra anvendelse (OPPERMANN); også Storkeegen har en ret stærk snoning, og Kongeegens korte, stærkt knudrede bul indbyder vel heller ikke ligefrem til oparbejdning.

Når Kæmpeegene i Jægerspris Nordskov omtales i litteraturen, anføres som oftest den af VAUPELL angivne årsag til deres bevarelse. Jeg kan ikke undlade at citere VILHELM ANDERSEN (1935, pag. 248): »Spidsen af Herredet er endnu lodden som en Hjortetak, tilgroet med Fortidsskov, Nordskoven, hvori tusindaarige Ege ligesom jævnaaldrende Bøge har holdt sig Fjenden (d. e. Forstvæsenet) fra Livet ved en naturlig Grav af Mosebund og Bregnebund.« Slet så skeptisk ser dog ikke alle på forstmændenes virken i skoven, og som modstykke til ovenstående anføres følgende reverens fra MENTZ (1909, pag. 53): »Uden al Tvivl har vore Forfædre, og da ganske særlig Forstmændene, som derfor maa nævnes med al mulig Honnør, ofte haft Blikket aabent for, at Træer, der i æstetisk Henseende, ved deres Ælde eller Sjældenhed var ejendommelige, burde fredes.« I forbindelse med dette citat vil jeg gøre opmærksom på den udmærkede måde, hvorpå Jægerspris Gods har gennemført fredningen af de gamle træer. Ved at hævde forbudet mod bilkørsel og ved at undlade anlæg af kiosker eller traktørsteder i nærheden af de gamle Ege har man dæmmet op for størsteparten af den turiststrøm, der blot kommer

for at have »set det med«. Kun den energiske turist eller den, der virkelig nærer et ønske om at se de gamle træer, når frem til dem ad Nordskovens krogede veje.

Den første omtale i litteraturen af Kæmpeegene på Jægerspris Skovdistrikt har jeg fundet hos ESAIAS FLEISCHER 1779. Han skriver i forbindelse med omtale af aldersbestemmelse af træer (pag. 129), at han selv »i Jægerspriis Hornsved-skov har maalt en Eeg, og befundet den i Stammen 15 Alen* i Omkreds; men da den inden i Kiernen over 1 ½ Qvarter i Giennemsnit var rødmuldet, hvorledes vilde da nogen tælle dens Ringe?« I 1779 havde Kæmpeegene endnu ikke fået navne, og skal FLEISCHER's beskrivelse gælde en af de nulevende Kæmpeege, må det vel være Storkeegen. At Kæmpeegene ved Jægerspris ikke har været almindeligt bekendt før 1800 kan indirekte sluttes af C. G. RAFN's »Danmarks og Holsteens Flora« (II, pag. 656), hvor der som eksempler på store Ege nævnes en engelsk Eg med en omkreds på 42 fod og en østpreussisk på 27 alen. RAFN slutter: »Fleischer har i Jægerspriis Skov maalt en Eg, hvis Stamme holdt 15 Alen i Omkreds.« Hvis Kongeegen med sine 42 fods omkreds havde været kendt af RAFN, vilde det have været rimeligere at omtale denne fremfor de udenlandske.

Kongeegen.

Den første beskrivelse af Kongeegen er CHR. MOLBECH's fra 1813. At den gælder Kongeegen kan der næppe være tvivl om, selv om MOLBECH's diametermål snarere svarer til Storkeegens. Han har antagelig skønnet diameteren, efter at han om aftenen har nået rejsens mål og nedfældet sine indtryk i dagbogen. MOLBECH er sammen med en ven på rejse fra Frederiksværk til Jægerspris. Efter fire timers sejlads ankrer de op i fjorden og MOLBECH og hans følgesvend bliver båret i land af skipperen, en ung »vandstøvlet Mand«, og skovfogeden fra Jægerspris. Sidstnævnte har sandsynligvis på vejen mod Jægerspris vist de fremmede Kongeegen. MOLBECH skriver (1815, pag. 24): »Imidlertid har den gamle Skov en Mærkværdighed, som Ingen vil fortryde at have seet. Det er en ældgammel Eeg, som vist har faa af sin Lige, og fortjener fuld saa vel, som andre mærkværdige Træer, at dens Erindring bevares, naar den selv ikke mere er til. Den har i Giennemsnit havt omtrent 5 Alen og i Omkreds 25 Skridt.

* Omsætningskala. Fod til centimeter. 1 alen = 2 fod. 1 kvarter = $\frac{1}{4}$ alen.

Fod.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	20	30	40
cm.....	31	63	94	125	157	188	220	251	282	314	628	941	1255

Af Stammen er næsten Intet uden den tykke Bark tilovers, som endnu har Kraft nok til at drive grønne Skud i Toppen. Indvendigen danner Træet en stor Hule med rummelige Aabninger, som man kan gaae og ride igiennem, og den har nok Plads for tre Mennesker til Hest. Hvo kan bestemme dette Træes Alder? Utvivlsomt er det vel, at den rækker ind i Hedenold; og en skovkyndig Mand, som jeg siden talte med om dette Træ, formodentlig det ældste i hele Danmark, meente, at en Alder af tusinde Aar endnu var for ringe.«

Den skovkyndige mand, som MOLBECH har drøftet træets alder med, er formodentlig skovrider FR. SAUST, der bestyrede Jægerspris Skovdistrikt 1798–1827.

A. NIEMANN omtaler i sine Vaterländische Waldberichte 1820–21 adskillige store Ege i Holsten og på Lolland, men selv om Hægebøgen i Fasangaarden ved Jægerspris nævnes, finder NIEMANN ikke grund til at omtale Egene, skønt Kongeegen er betydeligt større end de Ege, han iøvrigt omtaler som kæmpetræer. Det kan vel heraf sluttes, at Kæmpeegene ved Jægerspris ikke har været almindeligt bekendt ud over den lokale befolkning.

I en af vore gamle turisthåndbøger, E. H. TREGDER's »Haandbog for Reisende« 1824 bringes MOLBECH's beskrivelse i sammentrængt form. Omtrent samtidigt med denne bog udkom i Edinburgh en rejsebeskrivelse på engelsk af A. ANDERSEN FELDBORG »Denmark Deliniated«. Beskrivelsen, der har de rette mål for Kongeegen, tyder på, at ANDERSEN FELDBORG selv har set træet og ikke blot refererer MOLBECH. Den lyder i oversættelse (part II, pag. 3): »En Eg, der anses for at være tusind år, vil alene lønne besværet ved besøget. Stammen af dette mindeværdige træ er omkring seks yards høj og seksten yards i omkreds. Skønt Egen næsten er hul viser den stadig en frodig top, og grenene, der strækker sig 10 yards fra træet hele vejen rundt, er så store som hele træer. Fire bønder til hest har engang haft plads i dens hulhed, og atten mand til fods en anden gang. Dette naturfænomen står på en fugtig og sumpet jord, omgivet af prægtige Bøge og Ege, som yder godt læ for skovens majestæt.«

A. OPPERMANN har nøje gennemgået de ældre driftsplaner for Jægerspris Skovdistrikt og bemærker (1932, pag. 82), at der i N. J. MÜLLER's plan for distriktet fra 1834 – ud for beskrivelsen af Strandmosen – er tilføjet med blyant: »NB. Her findes den store Eg, hvor 5 Man til Hest kan holde inden i.« I H. v. KROGH's mere udførlige »Forstplan for det Jægerspriiske Skovdistrikt« fra 1842–43 anføres: »Det største af disse Træer er over 20 Alen i Omkreds, men er nu aldeles udtørret og huult i Midten. Det har deelt sig i flere

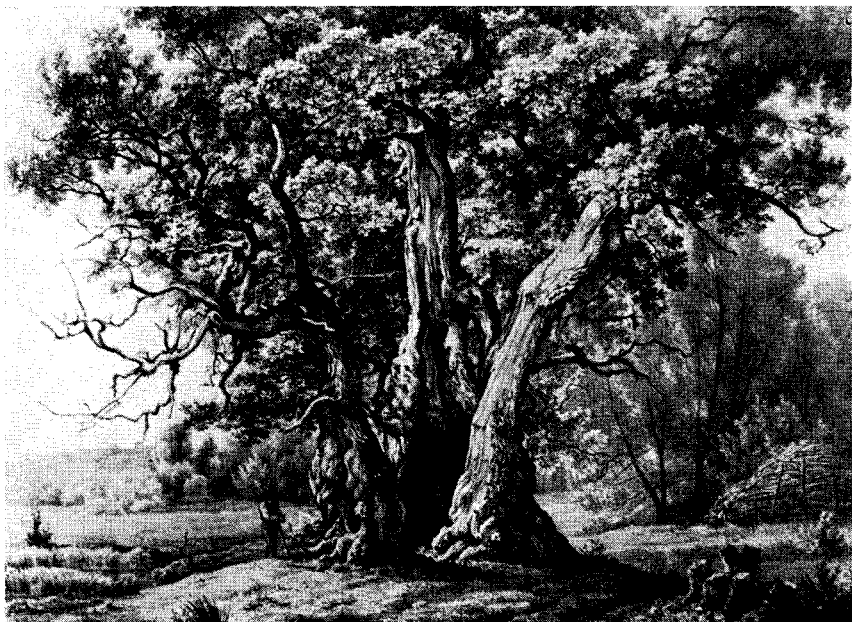

Fig. 2. Kongeegen, efter L. GURLITT 1840–42.

Dele, som gjør det tvivlsomt om det oprindelige skulde have været en eneste Stamme; det synes tværtimod, at have været 3 Stammer, der senere ere voxede sammen, men nu atter ere adskilte ved Tidens tærende Tand.» (cit. efter A. OPPERMAN 1932, pag. 76).

Omtrent samtidigt med denne beskrivelse lader CHRISTIAN VIII den tyske landskabsmaler L. GURLITT, der bl. a. i perioden 1840–42 opholdt sig i Danmark, tegne Kongeegen og Storkeegen. Fig. 2 og fig. 13. Det smukke billede – fig. 2 – svarer ret nøje til KROGH's beskrivelse og giver nogen baggrund for den tvivl, der af og til kommer til orde: Er Kongeegen eet stort træ, eller er det sammenvokset af to eller tre? Personligt hælder jeg til den anskuelse, som også MOLBECH's og ANDERSEN FELDBORG's tidligere beskrivelser forfægter, at Kongeegen er eet træ, men noget bevis herfor kan ikke føres. Selv om mange træk på GURLITT's billede, der viser træet fra øst, så tydeligt er Kongeegen, f. eks. den ejendommeligt knudrede bark og hovedstammen med hulheden, der vender mod beskueren, har GURLITT vist tilladt sig enkelte friheder m. h. t. omgivelserne, der synes noget »kunstnerisk« opfattede.

GURLITT's billede af Kongeegen er i en dårlig gengivelse bragt i ugebladet »I Hjemmet« fra 1860 (pag. 133–134) med en tekst, der

så nøje svarer til teksten hos MOLBECH, at den må anses for afskrevet derfra, og som illustration til en politisk satirisk vise, som jeg har fundet i Det kongelige Biblioteks billedsamling. Desværre har det ikke været mig muligt at finde ud af, hvorfra dette digt stammer, eller hvem der er forfatteren. Digtets første vers lyder:

»Hvis Tungebaandet man mig skar,
 Hvad kunde jeg fortælle!
 Thi meget man oplevet har,
 der nok er værd at melde.
 Saa lang Tid sjelden staaer en Lov,
 Skjøndt »Grund« man foran sætter;
 Men jeg staaer ogsaa i en Skov
 Og langt fra – Cabinetter.«

og handler altså om grundlovsændringer, muligvis i forbindelse med grundlovsændringen af 1866, og slutter med den tusindårige Egs beskrivelse af sig selv:

»Istedet for de gamle Ting,
 Som gennem Løvet flyve,
 Skal jeg fortælle, at omkring
 Jeg Skridt har fem og type,
 At trende Dannemænd til Hest
 Min hule Stamme rummer – –.
 Nu har jeg talt – saa er det bedst,
 At atter jeg forstummer«.

Når bortses fra driftsplanen 1842–43 omtales i de foran citerede beskrivelser kun een Kæmpeeg. Selv efter GURLITT's tegninger af to forskellige træer nævner A. F. BERGSØE i »Den danske Stats Statistik« (1847 II, pag. 201) kun een tusindårig Eg, hvis omfang han tilmed reducerer til 25 fod! Egene optræder stedse anonymt og får tilsyneladende først navne i 1850'erne eller i begyndelsen af 1860'erne.

ACHTON FRIS (1937, pag. 71–72) fortæller: »at den sidste Oldenborger, den tykke Frederik VII og hans næsten lige saa omfangsrige Gemalinde drog ind i den (Kongeegen), samtidig, og ved hinandens Side – tilhest! Efter dette blev den dekoreret foran Fronten, idet den omtrent samtidig med at den kom paa Krykker fik sit nuværende Navn.« Disse gamle Ege har utvivlsomt talt til FREDERIK VII's historiske interesser. De var ligesom gravhøjene levn fra ældgamle tider. Hans interesse for dem har manifesteret sig i hans opfordring til L. MESSMANN om at forevige Storkeegen i 1857. – Fig. 14.

I CHR. VAUPELL's beskrivelse i »De danske Skove« fra 1863 optræder, ligesom i driftsplanen af 1842–43, alle tre Kæmpeege, der nu har fået navne. OPPERMAN mener (1932, pag. 78), at VAUPELL's beskrivelse stammer fra perioden 1854–60, men som det vil fremgå af Snoegens beskrivelse (pag. 34–37), må den snarere anses for at være fra 1861–62. VAUPELL's beskrivelse lyder: »Kongeegen har i Brysthøide et Omfang af 42 Fod, men af dette mægtige Træ er der kun en Skal tilbage, som ikke engang er sammenhængende, men opløst i tre Stykker, der sammenholdes ved Jernstænger. Rummet er derfor saa stort, at tre Ryttere der kunne faae Plads. Vedstykkerne ere saavel paa den indvendige som paa den udvendige Side beklædte med Bark. Skovsyre og Jordbær voxe paa den nedre Del. Træet er imidlertid levende og bærer talrige friske, løvbærende Kviste. Da de tiloversblevne Stykker ere adskilte, have Nogle betvivlet, at de henhøre til eet Træ.« (1863, pag. 127–128). I denne beskrivelse har vi for første gang en sikker brysthøjdeomkreds, der også anføres af A. S. ØRSTED (1864, pag. 134). Vi får også oplysning om, at de tre stykker, hvoraf træet består, sammenholdes af jernstænger, en foranstaltning, der muligvis må tilskrives FREDERIK VII. VAUPELL henviser til GURLITT's litografi, og beklager ikke ændringer i træets tilstand. Vi kan således antage, at Kongeegen endnu omkring 1860 besad den livskraft, som fig. 2 giver udtryk for.

1867 har den senere kontreadmiral VICTOR HANSEN tegnet de tre Kæmpeege. Originaltegningerne, der ikke har været reproduceret, ejes af dr. EILER HØEG i Jægerspris. Det er meget omhyggeligt udførte blyantstegninger, der giver udtryk for en betydelig livskraft.

På Den nordiske Udstilling i København i 1888 udstillede Jægerspris Skovdistrikt ved godsinspektør P. G. K. BORCH fotografier af de tre Kæmpeege. Det har ikke været muligt at finde frem til fotografens navn. Billedet af Kongeegen, der findes i Jagt- og Skovbrugsmuseets arkiv, er så medtaget af tidens tand, at en god reproduktion ikke har kunnet fremstilles. I forgrunden af dette billede ses en nyplantet bevoksning af Gran og Douglasie, der nu består af store træer, der langt overgår Kongeegen i højde. På fig. 11 ses i baggrunden enkelte af disse træer, der nu er godt 70 år gamle.

Omtrent samtidigt med dette fotografi har vi landskabsmaleren A. SCHOVELIN's smukke radering af Kongeegen, fig. 3. SCHOVELIN udgav 1881–1891 21 raderinger af »Mærkelige gamle danske Træer«. 12 af disse var udstillet på Den store nordiske Udstilling 1888. Kongeegen har nr. 9, og man kan formode, at den er tegnet i årene umiddelbart før 1888. SCHOVELIN's tegning viser os det karakteristiske billede af Kongeegen. Man ser de to adskilte dele af stammen og træets hul-

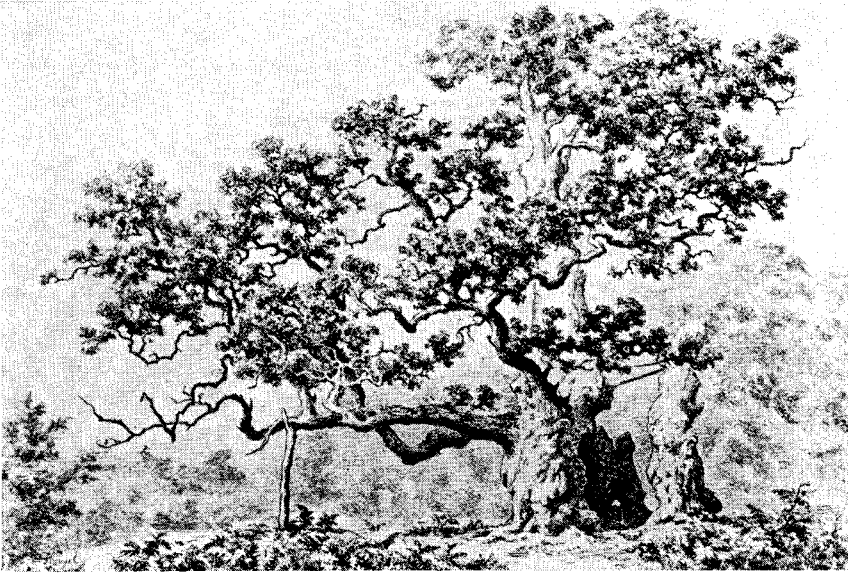

Fig. 3. Kongeege, efter A. SCHOVELIN 1881–88.

hed. Hans beskrivelse lyder: »Kongeege, der staar i Nordskoven ved Jægerspris, er Landets ældste Træ, ubestridelig over 1000 Aar gammelt. Stammens Omfang er 44 Fod (Vaupell: 42); i dens Hulning skal Kong Frederik VII efter Sigende have holdt selv syvende til Hest. Træet er saa gammelt, at dets Grene, som det vil ses paa Raderingen, paa forskellig Maade maa støttes af Staver; men til Trods for sin tusindaarige Ælde skyder Træet dog stadigt friske Skud.« Ingen andre beskrivelser end SCHOVELIN's lader syv mennesker til hest få plads i Kongeege, og det må vel betragtes som en mild overdrivelse, med mindre man har redet på meget små heste!

Fra ca. 1900 bliver fotografering mere almindelig, og der findes et stort antal fotografier af de gamle Ege, ligesom de gang på gang nævnes i beskrivelser af topografisk og turistmæssig karakter. I disse beskrivelser sætter træernes ærværdige alder ofte fantasien i sving. V. HOLSTEIN (1942–43, pag. 711) træffer denne stemning så udmærket: »I min Barndoms Geografi læste jeg med Undren om de tusindaarige Ege i Jægerspris Nordskov, og kan endnu mindes, hvorledes Bevidstheden om, at der i vort Land fandtes Træer af en saa imponerende Alder, satte min barnlige Fantasi i stærk Bevægelse.« J. J. NIELSEN har i »Den danske Stat« (ca. 1900, spalte 47) følgende beskrivelse: »Kongeege og Storkeegen, af hvilke den første har været maaske 8, og den anden 6 Favne i Omkreds – dem har Alderen mærket. Deres sværeste Gren hviler paa Krykker, og Stammen er hul,

Fig. 4. Kongeegen, EUG. WARMING fot. apr. 1898.

halvt fortæret, Kongeegens sprængt fra hinanden, saa man baade kunde ride og køre tværs igennem den. De har vel nok det meste af de tusinde Aar paa Bagen, deres Barndom var dengang, da Thyra rejste Danevirke, de har set 25 Generationer af Mennesker følge

Fig. 5. Kongeegen, efter maleri af BENEDICTE BRUMMER juli 1903.

hinanden i Graven, og endda lever de, hvert Aar skydende nye grønne Skud. For Kæmpeegenes Skyld søger Folk Nordskoven . . .».

I 1898 optog EUG. WARMING udmærkede fotografier af de jægerspriske Kæmpeege. Fig. 4 giver et godt indtryk af Kongeegen, set fra nord. Det viser ganske tydeligt, at hele træets krone består af levende grene, og at der udgår to kraftige grene mod vest. Samtidigt med optagelsen af billedet fig. 4 optog WARMING et billede, der er gengivet

hos MENTZ (1909, pag. 34) og hos WARMING (1916–19, pag. 45). Selv om WARMINGS billeder er optaget inden løvspring, giver de indtryk af, at Kongeegen er levende i langt højere grad, end tilfældet er i dag. WARMINGS beskrivelse af Kongeegen (1916–19, pag. 46) lyder måske knapt så optimistisk, som den jeg ovenfor har givet på grundlag af billedmaterialet. Den forskellige bedømmelse skyldes den forskellige baggrund for bedømmelse. WARMING sammenligner antageligt med VAUPELL – se pag. 324 –, mens jeg sammenligner med tilstanden i dag – se pag. 335. WARMINGS beskrivelse lyder: »Kongeegen er delt i to Stykker; det mindre, sydøstlige, er vist helt dødt, nu omtr. uden Bark, grenløst og gennemhullet af Dyr. Resten bærer en fattig, delvis død Krone og har mod Vest en mægtig Gren, som støttes af 3 Søjler, og som bærer mange større og mindre, døde Grene. Det hule Indre mellem de to Stykker maaler 4–5 Skridt i alle Retninger. I 1908 fandt jeg den indre Overflade at være 8 m i Udstrækning, den ydre 13,84 m.« I 1909 beskriver MENTZ (pag. 35) Kongeegen således: »... ca. 1,60 M. over Jorden en Omkreds af 13–14 M.; af dens mægtige Stamme er kun en Skal tilbage, og denne Skal er endda opløst i tre Partier, tildels samlede ved Jernstænger; Rummet indenfor Stammen er dog saa stort, at 5–6 Ryttere kan faa Plads derinde. Kronen er kun i Forbindelse med Stammen ved en tynd Skal.«

I hele perioden 1903–1952 har BENEDICTE BRUMMER f. OLRIK malet en del billeder af Nordskovens Kæmpeege. Fig. 5, der viser Kongeegen fra samme side som GURLITT tegnede den – fig. 2 – giver et udmærket billede af Kongeegens livskraft med de meget løvrige grene. En sammenligning mellem fig. 2 og fig. 5 viser dog en meget stærk tilbagegang i perioden 1840–1903. Fru BRUMMERS billede er erhvervet af Jagt- og Skovbrugsmuseet i 1955 på initiativ af museumsbestyrer H. SCHEEL. Fru BRUMMER har oplyst, at samtidigt med at hun malede Kongeegen i 1903, malede en tysk kunstmaler, MARTIN BRANDENBURG, et meget stort billede af Kongeegen. Kongeegen er her befolket med alfer og amoriner og i forgrunden svæver en fe beskueren i møde. Hvor billedet i øjeblikket befinder sig, vides ikke, men en reproduktion kan ses i »Kunst und Künstler« for juli 1904.

Et – desværre udateret brev, men antageligt stammende fra ca. 1900 – fra skovrideren på Jægerspris, F. W. L. greve SPONNECK til professor P. E. MÜLLER giver følgende beskrivelse:

»Omkredsen i Brysthøjde 42 Fod. Højden 46 Fod.

Stammen er delt i 2 Dele – hvoraf den ene er uddød, – den anden – afbrudt i 15 Fods Højde – har skudt en ny Top, der begynder 21 Fod fra Jorden. Desuden udgaar der fra denne Stamme en Gren i en

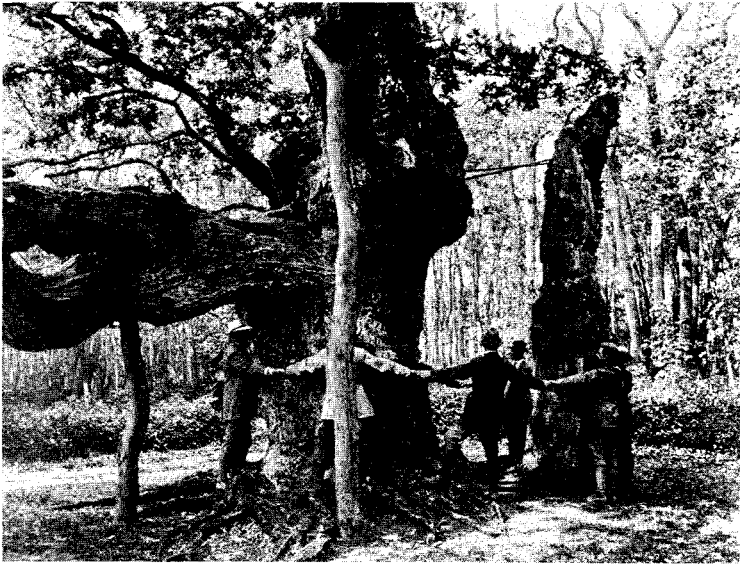

Fig. 6. Kongeegen, JOHS. HELMS fot. maj 1919.

Højde af $5\frac{1}{2}$ Fod.« (Brevet findes i Jagt- og Skovbrugsmuseets arkiv.) Denne beskrivelse gør for første gang opmærksom på, at toppen af den levende del af Kongeegen sandsynligvis har været brudt af – enten brækket eller muligvis stævnet –, og at det, der i dag udgør Kongeegens krone, er betydeligt yngre end selve bullen.

1923 fremkom JOHS. HELMS' afhandling om »Kæmpeegene i Jægerspris Nordskov« (pag. 500–521). I dette interessante arbejde samlede HELMS, ligesom det er forsøgt i nærværende artikel, beskrivelser og billeder af Nordskovens kæmpeege. HELMS' fotografier fra 1919 og 1923 gengives her som fig. 6 og 7. Hos HELMS findes følgende beskrivelser fra 1919 og 1923:

Maj 1919: »»Træet staar frit i en Ellemose. Omkreds i Brysthøjde 14,4 m, Højde 18 m, Bulhøjde 2 m. I 2 m Højde udgaar en svær, vandret Gren mod Sydvest, og Stammen deler sig i en større og en mindre Gren. Alle Grene er noget forraadnede, men fuldt levedygtige, og Træet er friskt i Toppen. Stammen er ganske hul, og af hele den nordøstlige Del er der kun en tør Skal tilbage, fastholdt ved Jærnstænger.« Jeg optog 3 Fotografier. Fig. 4 (ikke gengivet her) viser, at Kronen er friskgrøn, endogsaa i den Grad, at Stammen befinder sig i dyb Skygge og derfor ikke træder tydeligt frem paa Billedet.«

HELMS foretager sammenligning mellem et fotografi fra 1900, besøg og fotografi fra 1919 og endelig besøg i 1923. Mellem 1900 og

Fig. 7. Kongeegen, Jøns. HELMS fot. maj 1923.

1919 er »den svære skraat opadrettede Gren, der har Retning omtrent mod Syd, blevet forsynet med en lang stærk Stiver, som med den øverste Ende har godt Fæste i inderste Bugt af et kort, omtrent vandret Stykke af Grenen. I Maj 1923 saa jeg Træet igen. Da manglede den lange Stiver, fordi Grenen, der skulde støttes, var knækket af omtrent paa det Sted, hvor Stiveren havde haft fat.* Godsinspektør, Greve SPONNECK oplyste, at Grenen var knækket af i foregaaende Vinter.

Af Billeder og Beskrivelser af dette Træ vil det skønnes, at Nedbrydningen, selv om den kan fastslaaes, foregaar ganske overordentlig langsomt.«

Fig. 7 bruges også af A. HOWARD GRØN (1934, fig. 2) med følgende tekst: »Af den engang enormt tykke Stamme er der nu kun nogle sørgelige Rester tilbage. Hele det Indre er raadnet bort. Nogle faa tynde Grene er endnu bladbærende. De viser, at der stadigt er svage Spor af Livskraft tilbage i den levende Skal af skorpet Bark.«

I 1931 har Statens forstlige Forsøgsvæsen på initiativ af A. OPPERMANN foretaget omkredsmåling af Kongeegen, der opgives at være 13,63 m i 1,3 m højde.

ACHTON FRIS (1937, II, pag. 72) giver efterfølgende malende beskrivelse af Kongeegen: »Denne Stamme, som af Regn og Frost er sprængt fra hinanden i flere Dele, der staar som isolerede Ruiner omkring et mægtigt Hulrum, ligner en vældig Tandrod, hvis inderste Kærne er raadnet bort, og hvis Nerver man skulde tro forlængst var døde. Men i denne benede Jættekrop er der endnu Liv, dens forvredne Krone staar med et Væld af straalende Blade i alle Efteraarets vilde Farver. Gennem denne stenhaarde, næsten klippeagtige Stamme, der har staaet her i Aarhundreder, strømmer stadig levende Safter fra Jorden op til dens øverste Top, der hilser Solen, som har skinnet paa den lige fra den som lille frygtsom Spire første Gang rakte sig op over Bunden og bad om Lysets Naade. Aarstiderne har skiftet over den med Storm og Stille, Frost og Hede, Regn og Sol, helt fra hine fjerne Tider, som ligger hinsides Sagn og Saga, da Begivenheder hændte, som ingen ved Besked om uden netop den! – Har Roar og Helge leget om dens Stamme, eller Starkad paa sin Vandring knyttet sine Skobaand ved dens Rod!« Beskrivelsen stammer fra efteråret 1935, og ACHTON FRIS bringer også et udmærket fotografi. Til illustration af den »gamle tandrod« har jeg valgt professor C. A. JØRGENSENS fotografi fra 1930, fig. 8.

Fra slutningen af 1920'erne og 30'erne stammer SIGVART WERNERS

* Sammenlign nærværende artikel fig. 6 og 7.

Fig. 8. Kongeegen, C. A. JØRGENSEN fot. dec. 1930.

kendte smukke fotografier af Kæmpeegene. Jeg vil blot henvise til »Dansk Naturfredning« 1928–29, »Vestsjælland« 1938 og »Danmarks Skove og Træer« 1948.

Til »Vestsjælland« har HANS HARTVIG SEEDORFF PEDERSEN skrevet indledningen, hvori han lader de tre gamle Ege fortælle om Vestsjællands natur og historie: »Erindringen suser om Egene ved Jægerspriis. De ligner Jætter, – siger Sommergæsterne, som Haand i Haand slaar Kreds omkring Stammerne for at maale deres Omfang. Og det er rigtigt. Saadan maa vore Forfædre have tænkt sig de nordiske Kykloper, med Lav paa Bringen og vredne Arme, løftet til Slag mod hvert eneste Menneskekryb, der bryder ud paa den aabne Vej og kommer deres Skovmørke for nær. Men den, som har hørt Egene tale, opfatter dem anderledes. For ham er de Brødre til Nornerne, til Urd, Verdande og Skuld, der spandt – og endnu spinder – paa Danmarks Skæbne . . .«. Så taler Egene: »Den ældste Eg taler altid først. Kongeegen kaldes den, endda den næsten har mistet sin Krone. Af og til vaagner et »sovende Øje« dybt inde i en Barkrevne, og en ny grøn Kvist springer ud. Men om et virkeligt Løvtæg tør den ikke mere drømme. Dens Grene er støttet af mægtige Stolper. Den ligner den ældgamle Starkad, som hængende i sine Krykkestokke anraaber Livet om Afslutning . . .«.

Fig. 9. Kongeegen med deltagerne i Skovhistorisk Selskabs ekskursion.
20. aug. 1954. Forf. fot.

Et billede af Kongeegen, fotograferet af JONALS' Co., bringes i KAI HOFFMANNS »Den danske Skov« 1944 til illustration af CAI M. WOELS digt, »Træet i Skoven«. Det hedder heri:

»Men Træet fra den gamle Skov
– er Stammen hul med Trøsk og Svamp,
endnu er Kraften i dens Rod,
endnu er Livet i dens Form;
den var engang den danske Skov,
hver Aarets Dag, Aartusind hen,
i Morgensol, i Middagsstund,
i Aftenstid og Natteskjul.«

Billeder og beskrivelser indtil 1940 tyder på betydeligt liv i kronen på Kongeegen. Fimbulvintrene 1940–42 svækkede den meget stærkt, og mange kronegrene gik ud. En del ny vanris er siden skudt frem,

Fig. 10. Kongeegen, efter INGEBORG FREDERIKSEN's tegning. Efterår 1955.

men som det fremgår af fig. 10 er der sket en meget betydelig svækkelse af Kongeegen siden 1923.

Også i Sverige böjer man sig i ærbødighed for Nordskovens veteraner, som følgende udtog fra Fr. Böök (ca. 1950, pag. 25) viser: »De mest berömda turistattraktionerna är de tre jätteekarna, Kongeegen, Storkeegen och Snoegen: de är tusenåriga, de var unga på Gorm den Gamles tid, och frågan är om det i hela Europa finns motstycken till dem i storlek och ålder. Men de är onekligen hårdare medtagna än Jellingestenen, och man skulle kanske rigtigast kalla dem för ruiner, ihåliga skal, fast saven ännu stiger var vår i den tunna grenkronan. Inne i den största av dem har sju husarer kunnat få plats med sina hästar, berättar skovridern; i dess innanmäten

borda det ha funnits utrymme för de skattkamrar, som häxan i Fyrtojet firade ner den nyfikne soldaten i.« og senere »Det er med någon häpnad man konstaterar, at det så länge funnits ett jungfruligt urtidslandskap på det väl uppodlade, tät bebyggda Själland, och att det ännu finns en levande strimma kvar av fortidssceneriet.«

14. september 1952 bragte »Hjemmets Søndag« en lille artikel af de gamle Eges vogter, skovfoged TH. JENSEN, med tegninger af Kongeegen og Snoegen af JØRGEN THOMSEN. Også LARS SWANE har interesseret sig for de gamle Ege, og hos skovfoged JENSEN hænger flere tegninger af dem.

Vi nærmer os nu med stærke skridt tidspunktet for Skovhistorisk Selskabs ekskursion i august 1954. Fig. 9 viser, at Kongeegens hulhed er blevet betydeligt større end i 1824, da ANDERSEN FELDBORG skriver, at 18 mand til fods kan rummes deri, idet man vel må antage, at 18 mand dengang var det maksimale antal. På fig. 9 er 18 ekskursionsdeltagere samlet i træet og der er rigelig plads til flere. — Fru BRUMMER har fortalt, at hun har set 30 skolebørn forsamlet i Kongeegens hulhed.

CARLSEN-LANGES Legatstiftelse stillede sig velvillig overfor en ansøgning fra Skovhistorisk Selskab om midler til tegning af gamle træer. Tegneren INGEBORG FREDERIKSEN har vist sagen stor interesse og i efteråret 1955 helliget sig opgaven og lavet den smukke, detaljerede tegning, der ses på fig. 10.

Fig. 11 er et af de nyeste fotografier af Kongeegen, optaget af professor C. A. JØRGENSEN i december 1955.

I forbindelse med fig. 10 og 11 skal der gives en beskrivelse af træet i dag. Omkreds i brysthøjde 13,9 m, ved foden 14,1 m, højde til spidsen af den øverste levende gren 17 m. Hulhedens diagonaler 3,1 og 3,8 m. Iøvrigt fremgår Kongeegens tilstand på en så udmærket måde af fig. 10 og 11, at yderligere beskrivelse næsten er overflødig. Det konstateres, at den kraftige gren, der peger mod vest, nu er helt død, og at der i en afstand af ca. 4 m fra stammen vokser en 1½ m høj birk. Der er mange døde grene i kronen, der nærmest lever ved hjælp af vanris. De to nedre mod syd og vest gående kraftige grene har sandsynligvis også udviklet sig af vanris. Det karakteristiske ved Kongeegen er 1) den store hulhed, 2) den kraftige mod vest gående gren, der nu er helt død, og 3) den rette gennemløbende akse, der har udviklet sig over den stærkt knudrede egentlige bul.

Foranstående sammenstilling af beskrivelser og billeder viser tydeligt, at Kongeegen er gået stærkt tilbage i de snart 150 år, den har været kendt. Navnlig gennem de sidste 20–25 år er tilbagegangen sket med stormskridt.

Fig. 11. Kongegegen, C. A. JØRGENSEN fot. dec. 1955.

Storkeegen.

Det er som nævnt muligt, at FLEISCHERS beskrivelse fra 1779 (se pag. 320) gælder Storkeegen, men vi har ikke sikkerhed derfor.

Først i 1834 har vi – iflg. A. OPPERMAN 1932, pag. 82 – et notat ud for beskrivelsen af Brevigsmosen: »Ligeledes en overordentlig stor Eeg, som dog er huul.« En mere detaljeret beskrivelse fremkommer i v. KROGHS plan for distriktet 1842–43: »Det ene af disse staaer i XII Hovedafdeling; den er 18 Alen i Omkreds og er blevet taxeret til 20 Favne*, omendskiøndt Toppen for største Delen er styrtet ned og dens Stamme er huul.« (cit. efter A. OPPERMAN, pag. 76).

Driftsplanerne nævner ikke noget navn på træet, men P. C. SKOVGAARDS maleri fra 1843 – fig. 12 – viser os tydeligt storkereden i toppen. Maleriet, der ejes af Statens Museum for Kunst, men for tiden er magasineret, er et af P. C. SKOVGAARDS ungdomsarbejder. Det meget smukke billede giver et godt indtryk af Nordskovens udseende i 1842 og af den mægtige Storkeeg, der dominerer billedets venstre halvdel, mens skråningen syd for denne med den spredte egebevoksning optager billedets højre side. Vi må være lykkelige for dette vægtige bidrag af vor store landskabsmaler til belysning af Storkeegens »historie«. Billedet bekræfter, at Storkeegen virkelig svarede til det navn, som den vel allerede dengang har haft i folkmunde. Den første beskrivelse, hvori navnet Storkeegen forekommer – VAUPELLS fra 1863 – nævner samtidigt, at storkereden er væk. I HELMS' afhandling (1923, pag. 508) gengives en af SKOVGAARDS skitser, der udelukkende koncentrerer sig om selve Storkeegen. Denne skitse er dateret 21. juni 1842.

GURLITTS litografi fra perioden 1840–42 har titlen »1000 aarig Eeg ved Jægerspriis«, – fig. 13. Det viser os Storkeegen set fra syd. Hulheden synes endnu dækket af en skal af trøsket træ.

Fra 1857 har vi LUDVIG MESSMANNS tegning, fig. 14, som heller ikke nævner Storkeegen ved navn. Litografiet bærer følgende tekst: »Tusindaarig Eeg, Nordskoven ved Jægerspriis. Tegnet efter Naturen og lithograferet af Ludvig Messmann. Udført i Tegners Institut. 27 Alen i Omfang.« HELMS skriver (1923, pag. 521) »Billedet kan tjene som Eksempel paa, at Kunstnerne undertiden tager sig lovlig store Friheder ved Gengivelsen af Træer og Landskaber.« Mens HELMS med fuld ret hævder ovenstående, vil jeg ikke give ham ret i, at træet på billedet forestiller Snoegen, som han mener i sin afhandling (1923). Min opfattelse bestyrkes ikke blot af træets udseende –

* 1 favn = 2,2 rm.

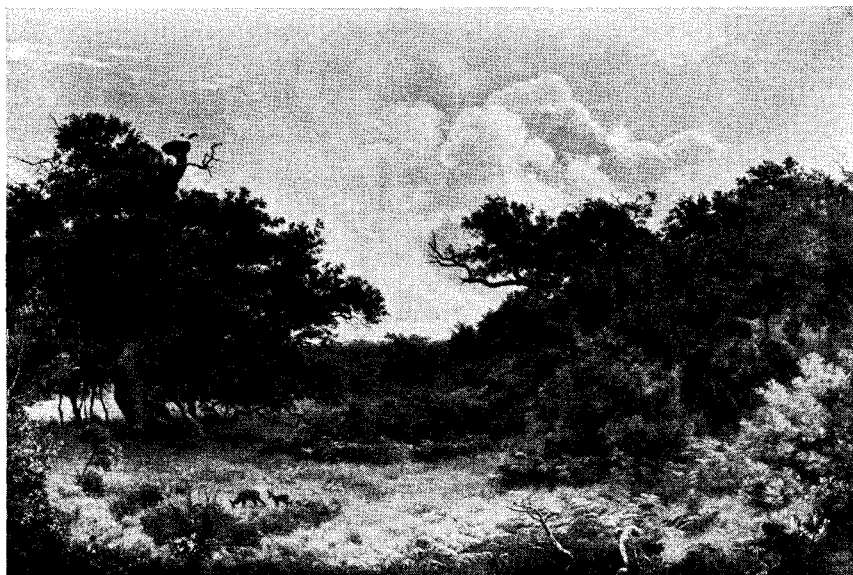

Fig. 12. »Parti af en Skov, hvori Egtræer ere de fremherskende – Nordskoven ved Jægerspris« 1843. Efter maleri af P. C. SKOVGAARD.
Storkeegen on a painting by P. C. SKOVGAARD. 1843.

Fig. 13. Storkeegen efter L. GURLITT. 1840-42.

Fig. 14. Storkeegen efter L. MESSMANN 1857.

sammenlign f. eks. med fig. 13, 19 og 21 – men også af det opgivne omkredsmål, som HELMS vist ikke har kendt.

Vi kommer nu frem til den første egentlige beskrivelse af Storkeegen, VAUPELLS beskrivelse (1863, pag. 128), der lyder: »Storkeegen, saaledes kaldet, fordi en Stork har havt sin Rede deri, har i Brysthøide et Omfang af 36 Fod, der i en Høide af 24 Fod kun er aftaget med 4 Fod. Flere af dens mægtige Grene, som staae i en vandret Stilling, ere bevarede, ligesom Træet endnu har et livskraftigt Udseende. Vedmassen, som denne Eg indeholder, er anslaaet til 20 Favne. Fra Stammens Grund udgaar Rodgrene til alle Sider, og naar man efter dem vil bestemme Omfanget, bliver det 54 Fod. En Hyld snylter paa denne Eg.« Storkeegens tværmål og alder beregnes til henholdsvis 11 fod og 4 tommer og 850 år (pag. 153). VAUPELLS beskrivelse passer udmærket til fig. 12 og 13 og til fig. 15, der er optaget i anledning af Den store nordiske Udstilling i 1888. En sammenligning mellem fig. 12 og 15 viser, at Storkeegen engang mellem 1842 og 1888 har mistet den øverste del af sin hovedakse, hvorpå storkereden havde sin plads.

Omtrent samtidigt med fig. 15, antageligt lidt tidligere, er A. SCHÖVELINS radering – fig. 16 – blevet til. Den ledsages af følgende beskrivelse: »»Storkeegen« findes i Nordskoven i Nærheden af Jægers-

Fig. 15. Storkeegen fot. ca. 1888.

pris. Den hører til Landets aller ældste Træer, i det den vel er omtrent 800 Aar gammel. Lynet har slaaet ned i den og har afskrællet en lang Strimmel af Barken. Træets Omfang er 32 Tommer.« For omkredsen foreligger en beklagelig trykfejl i SCHOVELINS tekst; der er skrevet tommer i stedet for fod. SCHOVELINS smukke tegning bruges af GALSCHJØDT (1893, pag. 621) og OPPERMANN i »Den danske Stat. Danmarks Natur« (ca. 1900, sp. 317, fig. 21) som illustration til beskrivelsen af de tusindårige Ege. Drabelig ser den ud, og den var jo dengang absolut smukkere end Kongeegen, »den gamle tandrod«.

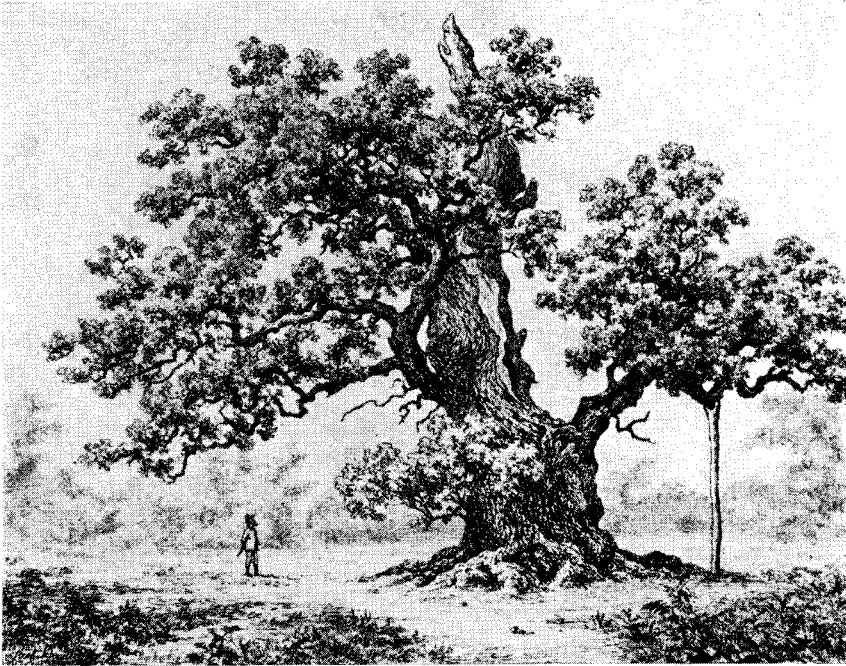

Fig. 16. Storkeegen efter A. SCHOVELIN. 1881–88.

Fig. 17 og 18 er WARMINGS fotografier fra 1898. De giver et fuldstændigt billede af Storkeegens tilstand. Hertil svarer MENTZ' (1909, pag. 35) og WARMINGS (1916–19, pag. 46) beskrivelser, der lyder:

MENTZ: Den »er meget medtagen af Ælde, og dens Indre er ganske hensmuldret; i Følge Vaupell maa den have en Alder af ca. 900 Aar; i Brysthøjde har den en Omkreds af 11 M.«

WARMING: »Storke-Egen, den nordligste, har en til højre snoet Bark. I Sydvest er den stærkt formuldet, og Toppen er næsten død. Den er revnet i den nordvestlige Side lige fra oven af, og er her svært hul og forneden formuldet. I 1908 fandt jeg Omfanget i Brysthøjde at være 9,76 m, men det angives ogsaa til 11,5 m.« Både MENTZ og WARMING bruger fig. 17 som illustration.

SPONNECKS beskrivelse fra omkring 1900 beretter om en ulykke, der har ramt Storkeegen:

»Omkredsen (i Brysthøjde) 34 Fod.

Højden 34 Fod.

Hovedstammen tør og afbrudt.

At Højden ikke som i den nye Plan angivet – er anført til 42 Fod

Fig. 17. Storkeegen. EUG. WARMING. fot. apr. 1898.

hidrører fra, at der sidste Efteraar afblæste en i Vejret gaaende stor Gren paa $\frac{3}{4}$ Fv.*, der har bragt Højden ned til de nævnte 34 Fod.»
Da BENEDICTE BRUMMER i 1904 malede motivet til »Fuglevisen«,

* ca. 1,7 rm.

Fig. 18. Storkeegen. EUG. WARMING fot. apr. 1898.

valgte hun Storkeegen som midtpunkt i sit billede, gengivet her som fig. 19. Visen handler om CHRISTIAN II, der optræder som ørnen, adelen, høgen, og de øvrige fugle, der symboliserer borgere og bønder.

Fig. 19. Storkeegen. Efter BENEDICTE BRUMMER's maleri med motiv fra »Fuglevisen«. 1904.
 Storkeegen used as illustration to an ancient ballad.
 Painted by BENEDICTE BRUMMER. 1904.

Den er digtet mellem 1523 og 1531, mellem Kongens forjagelse og fangenskab. De tre første vers lyder:

»Alle smaa Fugle i Skoven er,
 de giver paa Høgen stor Klage:
 han river af dem baade Fjer og Dun;
 han vil dem af Skoven jage.
 Men Ørnen han bygger i Fjeldet ud.

Saa fløj de sammen i Egetop,
 de lagde deres Raad paa ny,
 hvorledes de kunde en Fuglekoning faa,
 dem kunde fra Høgen fri.
 Men Ørnen han bygger i Fjeldet ud.

Frem da traadte den søllige Krage,
 hun var saa sorgefuld:
 »Kejser vi os den gamle Ørn,
 jeg haaber, han vorder os huld«
 Men Ørnen han bygger i Fjeldet ud.«

Visen er citeret efter ERNST FRANDSENS udgave af »Danske Folkeviser« 1945. Fru BRUMMER har valgt motivet for sit maleri fra tredie vers, hvor kragen træder frem. På billedet fremtræder Storkeegen i en noget forynget skikkelse. Hulheden er udfyldt og grenene gjort mere livskraftige, men der er ingen tvivl om, at maleriet forestiller Storkeegen. Maleriet, der er holdt i klare lysende forårsfarver, hænger i Fru BRUMMERS hjem. 1919 malede Fru BRUMMER endnu engang Storkeegen, men dennegang ved sommertid og med oliefarver.

Vi når nu frem til HELMS' beskrivelser (1923, pag. 513–14). Fig. 20 viser en af HELMS' smukke optagelser fra 1923. Hans beskrivelse lyder således:

Maj 1919: »»Træet staar paa en aaben Plads, omgivet mod Nord og Vest af gamle Bøge, mod Syd af ældre El. Omkreds i Brysthøjde ca. 11 m, Højde ca. 18 m, Bulhøjde 4 m. I ca. 4 m Højde en stor, levedygtig Gren mod Sydvest. Stammen er raadden indvendig, et stort Hul i ca. 2 m Højde. Træet har været en del højere, idet en Del er blæst af i Storm. Den tilbageværende Del er endnu fuldt levedygtig og har kun faa raadne Grene.«

To Fotografier, som jeg optog viser ligesom WARMINGS Billede*, et gabende Hul i Stammen, og det synes at naa lige til Træets Rod. Beskrivelsen skal formentlig forstaas saaledes, at den nederste Del af Stammen ikke er hul, men endnu en sammenhængende, trasket Træmasse. Træets lave Gren er nu stærkt afstivet og Hulheden skærmet med Pigtraad.

I Maj 1923 har jeg fotograferet Træet saaledes, at den lave Gren sidder tilhøjre (Fig. 13 = vor fig. 20). Man faar derved den pæneste Side af Stammen at se paa, den Side, der har de svære Rodudløb. . . Kronen bestaar nu overvejende af tynde Grene, der øjensynligt har dannet sig, efter at de oprindelige Kronegrene er knækket af.«

Statens forstlige Forsøgsvæsens mål fra 1931 er følgende: omkreds i 1 m højde 11,20 m, i 1,3 m højde 10,18 m og i 2,0 m højde 11,20 m.

På C. A. JØRGENSENS fotografi fra 1930, fig. 21, ses Storkeegen fra syd. Billedet giver et udmærket indtryk af den af bevoksninger

* vor fig. 17.

Fig. 20. Storkeegen. JOHS. HELMS fot. maj 1923.

tæt omgivne Storkeeg. ACHTON FRIS (1937, pag. 72) kritiserer stærkt dette: »Nu er Træet saa tæt omgivet af Beplantninger, at det næsten er skjult – en Forulempelse, som før eller senere vil give Kæmpen Dødsstødet.«

Katastrofen for Storkeegen indtraf i efteråret 1947, men årsagen var ikke den af ACHTON FRIS antydede, at træet blev skygget ihjel. Samtidigt med at formuldningen er gået dybere og dybere ind i stammen og har svækket den, er kronens vækst mod øst fortsat, og

Fig. 21. Storkeegen. C. A. JØRGENSEN fot. dec. 1930.

overvægten er til sidst blevet så stor, at den stolte Kæmpeeg brød sammen en stille efterårsdag. Fig. 21 giver en forestilling om stammens formuldning, der udmarver træet fra venstre, mens kronens vækst fortsætter mod højre. Kgl. skovrider H. BARNER optog i foråret

Fig. 22. Storkeegen. H. BARNER fot. marts 1948.

1948 et fotografi, fig. 22, hvor man ser den afbrudte del af træet i forgrunden.

Fra tiden umiddelbart inden kronens fald findes et par tegninger af Storkeegen. To tegninger udført af LARS SWANE hænger hos skovfoged JENSEN – den ene af disse er gengivet hos J. GELSTED (1943, pag. 109), – og en tegning af KNUD MÜHLHAUSEN er reproduceret i »Danmark, Landet mellem Sund og Bælt« (1948, pag. 142).

Fig. 23 viser Storkeegen, som den ser ud i dag med ruinen af den gamle, smukke stamme mod betragteren. Omkredsen i brysthøjde er 10,3 m, ved foden 12,4 m. Højden til den nedre del af bruddet på stammen er ca. 3 m og til den øvre del ca. 7 m. Længden af den faldne del af stammen, der ligger på den åbne plads foran Storkeegen, er ca. 7 m. Pladsen omkring træet har været renholdt i mange år, hvad de høje jordvolde omkring den tyder på. En del af træets rodudløb er derved blevet blottet, og besøgendes tramp på disse har

Fig. 23. Storkeegen. Forf. fot. okt. 1954.

slidt barken af. Vest for Storkeegen kan rodudløbene følges indtil to meter fra træet. På østsiden findes de høje »tæer«, der benyttes som bæk af personerne på fig. 20. I ca. 3 m højde udgår mod vest en levende gren, der er støttet af to egepæle. Den del af grenen, der på

fig. 21 går ud af billedet til venstre, er udgået, muligvis skygget ihjel af den omgivende bevoksning, men ca. 5 m fra stammen strækker sig opad en livskraftig gren, hvorpå der forneden sidder stærke, mindre grene, der tydeligvis er vanris, der har fået gode livsbetingelser. Som det fremgår af fig. 23, er en del af grenene oppe i kronen udgået, men der er absolut styrke og livskraft i denne rest af Storkeegen, der i efteråret 1954 bar agern. Højden til toppen af denne gren er ca. 15,5 m.

Fotografering af Storkeegen fra adgangsvejen – fra øst – har været let, og figurerne 15, 18, 20, 22 og 23 viser os træet fotograferet fra omtrent samme vinkel. Ved hjælp af disse fotos kan det fastslås, at der i perioden 1888–1923 er foregået nogen nedbrydning af den gamle kæmpe, men træets habitus har ikke ændret sig væsentligt. Først med katastrofen i 1947 er billedet ændret totalt.

Snoegen.

I N. J. MÜLLERS plan af 1834 nævnes Snoegen ikke direkte. I beskrivelsen af Store Øllemose anføres: »Der findes en stor Mængde gamle Ege, som dog alle ere aldeles frønnede, men mange af betydelig Diameter.« (cit. eft. OPPERMANN 1932, pag. 80).

I v. KROGHS »forstplan« 1842–43 gives følgende beskrivelse af Snoegen: »Egen i Xde Hovedafdeling, som hidindtil ikke har været almindeligen bekjendt, staaer i en Tykning i Øllemosen, og er tilsyneladende endnu frisk. Den holder 4 Alen over Jorden, imellem 12 og 13 Alen i Omkreds. Stammen beholder omtrent samme Førelse til henvend 16 Alen i Høiden og Træet er taxeret til 16 Favne. Det yder formedelst sin skønne Form og dets mærkeligt snoede Stamme et meget usædvanligt og skønt Skue.« (cit. eft. OPPERMANN 1932, pag. 76).

På ældre kort kaldes Snoegen for Danneregen, hvilket bekræfter den pag. 323 omtalte kongelige interesse for Kæmpeegene. Den største blev opkaldt efter kongen, Storkeegen havde allerede navn, og den sidst opdagede fik nu navn efter grevinden.

Desværre har GURLITT ikke forevigt Snoegen, samtidigt med at han tegnede de to andre Kæmpeege i Nordskoven. Vi må vente omtrent 20 år på at få en tegning af Snoegen. I »Illustreret Tidende« for 30. marts 1862 bringes en tegning af den nu så godt som ukendte kunstner L. WOLLSE, der har tegnet den i sommeren 1861 – fig. 24. Teksten til billedet er »En tusindaarig Eeg i Nordskoven ved Jægers-

Fig. 24. Snoegen efter L. WOLLSE. 1861.

priis.« Der gives ingen beskrivelse, men tegningen ledsages af et brudstykke af OEHLenschLÆGERS »St. Hans Aftenspil«*:

»Her har jeg staaet i hundrede Aar;
 om Vintren med Snee paa mit Bryst;
 mellem Blomster i grønne Vaar,
 mellem egne Løv i den brune Høst.
 Min stolte Top har jeg rejst
 og knejst
 ud over den vide Natur,
 som omslynger Træernes tætte Muur.«

Når der bortses fra, at der i digtet kun tales om hundrede og ikke om tusind år, giver det på en udmærket måde udtryk for den stemning man kommer i, når man står overfor Kæmpeegene.

* VAUPELL (1863, p. 131) mener, at OEHLenschLÆGER skrev dette digt, der findes mod slutningen af »Sct. Hans Aftenspil« om den Eg, han kalder Egen ved Duschbadene, og som senere er blevet kaldt Mumieegen. Træet stod indtil 1928 i Klampenborg plantningen.

»Illustreret Tidende« kalder ikke det af WOLLSE afbildede træ for Snoegen, et navn, der sandsynligvis først slog igennem med VAUPELLS beskrivelse (1863, pag. 128), der lyder: »Snoegen har dette Navn, fordi det seer ud, som om de Fibrer, der fra Grenene fortsætte sig ned i Stammen og danne den ydre Del deraf, ere snoede omkring Stammens Axe. Den har i Brysthøide et Omfang af 26 Fod, der endnu i 16 Fods Høide ikke er aftaget synderlig og er taxeret til 16 Favne; den grønnes kun med enkelte Grene i Toppen.« VAUPELL angiver tværmålet til 8 fod og 4 tommer og beregner alderen til 540 år (pag. 153).

Driftsplanen af 1842–43 – se ovenfor – anfører, at »Stammen beholder omtrent samme Førelse til henved 16 Alen i Høiden« VAUPELL reducerer med rette denne angivelse til 16 fod, der netop er træets bulhøjde.

Efter ovenstående beskrivelse fortsætter VAUPELL: »I gamle Dage har Jordbunden i denne Elleskov paa mange Steder været et uvejsomt Morads, hvilket man blandt andet kan see deraf, at Snoegen først blev opdaget 1842 af de Forstmænd, som vare beskjæftigede med at regulere Skovdriften.« Uden at vide det indlader VAUPELL sig med denne bemærkning i en voldsom disput med OPPERMAN (1932, pag. 79–80), der anser det for udelukket, at hverken skovrider FR. SAUST (1798–1827) eller skovrider J. S. ULRICH (1827–63) skulde have opdaget et sådant kæmpetræ, og mener, at VAUPELL har »misforstaaet en mundtlig Gengivelse af Driftsplanens Ord om, at Snoegen »hidindtil ikke har været almindeligen bekjendt,« der selvfølgelig kun tager Sigte paa Almenheden, ikke paa Stedets Forstmænd«. Man må på den anden side antage, at VAUPELL har talt med skovrider ULRICH, da han har besøgt Jægerspris gods i forbindelse med beskrivelsen af Kæmpeegene. VAUPELL har således næppe sine oplysninger alene fra planen af 1842–43; man må vel ydermere antage, at skovrider ULRICH vilde bemærke, at han selv på et tidligere tidspunkt havde været opmærksom på Snoegen, og ikke ladet VAUPELL få det »fejlagtige« indtryk, som hans beskrivelse giver udtryk for.

OPPERMAN (1932, pag. 78) undrer sig også over den betydelige forskel der er mellem beskrivelsen af 1842–43 og VAUPELLS beskrivelse og slutter heraf: »Engang i Løbet af c. 15 Aar, regnet fra 1842, maa Snoegen være ramt af en stor Ulykke, som har nedbrudt Træets øverste Halvdel og kun levnet en Stamme paa 8 Alen (16 Fod) samt nogle Grene.« Som nævnt foran tror jeg, at man skal anse det for en skrivefejl i planen 1842–43, at der er angivet 16 alen i stedet for 16

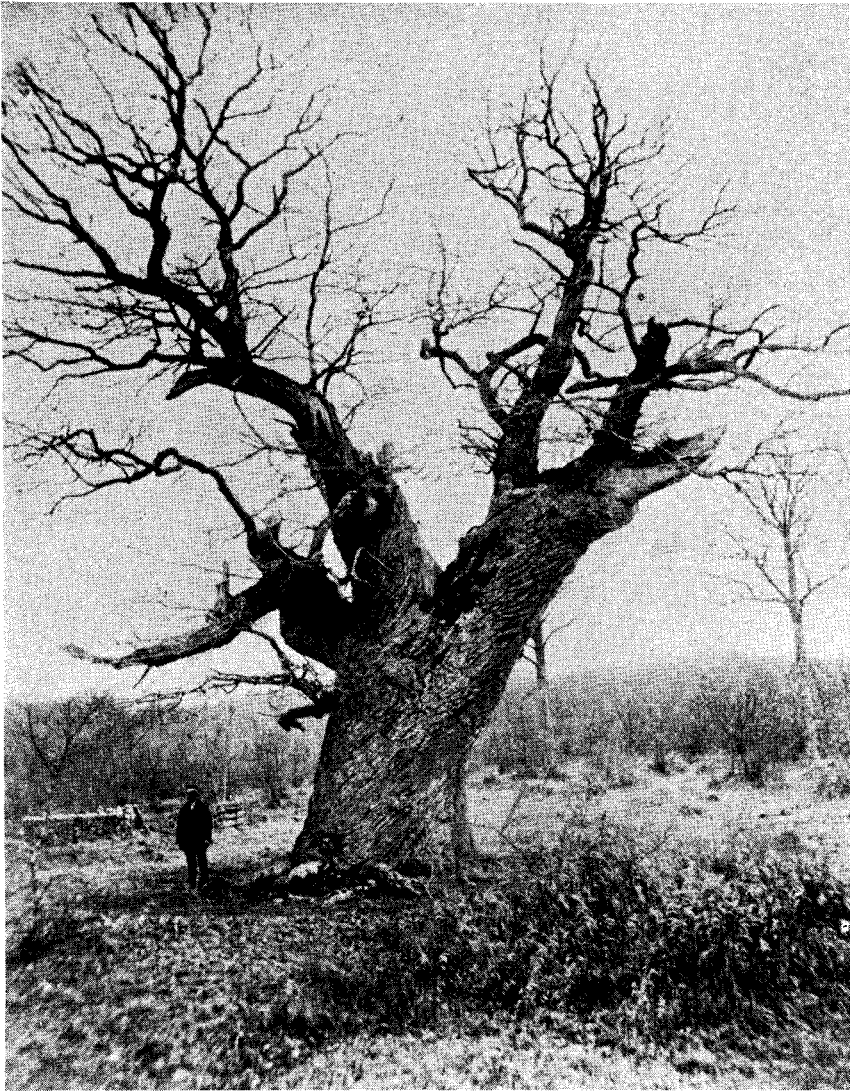

Fig. 25. Snoegen fot. ca. 1888.

fod. Men en ulykke har utvivlsomt truffet Snoegen, og det umiddelbart før VAUPELLS beskrivelse. Fig. 24 forestiller en stor livskraftig Eg, som svarer til planens beskrivelse, mens VICTOR HANSENS tegning fra 1867 og fotografiet fra 1888, fig. 25, viser en svagere krone på Snoegen, nogenlunde svarende til VAUPELLS beskrivelse. En sammenligning mellem fig. 24 og 25 godtgør, at den store kraftige gren til venstre på billederne er brudt af. Det undrer blot, at VAUPELL ikke

Fig. 26. Snoegen. EUG. WARMING fot. apr. 1898.

omtaler dette kraftige vindbrud, der må have fundet sted kort tid før hans beskrivelse. En del af kronens svaghed på fig. 25 skyldes dog, at dette er gengivet efter et noget falmet fotografi.

Skovdirektør FR. KRARUP deltog i Skovhistorisk Selskabs ekskursion i august 1954. Han udtalte ved den lejlighed om Snoegen, at den nu ser mere velbevaret ud end i 1893, da han så Kæmpeegene for første gang, en udtalelse, der i høj grad bekræfter antagelsen af stormkatastrofen og senere regeneration af træet.

Fig. 26 og 27 er WARMINGS optagelser fra 1898. Fig. 26 viser Snoegen fra sydøst. Man får også her indtrykket af en stærkt regenereret krone, og man ser tydeligt, som på fig. 25, at enkelte af de kraftige arme er brudt af, og at en del af de levende grene i kronen er vel-

Fig. 27. Snoegen. EUG. WARMING fot. apr. 1898.

udviklede vanris. Til WARMINGS fotografier, hvoraf fig. 27 på en fremragende måde viser træets snoning, svarer MENTZ' (1909, pag. 35) og WARMINGS (1916–19, pag. 46) beskrivelser:

MENTZ: »... Snoegen, ca. 8 M. i Brysthøjde; Vaupell siger, at den

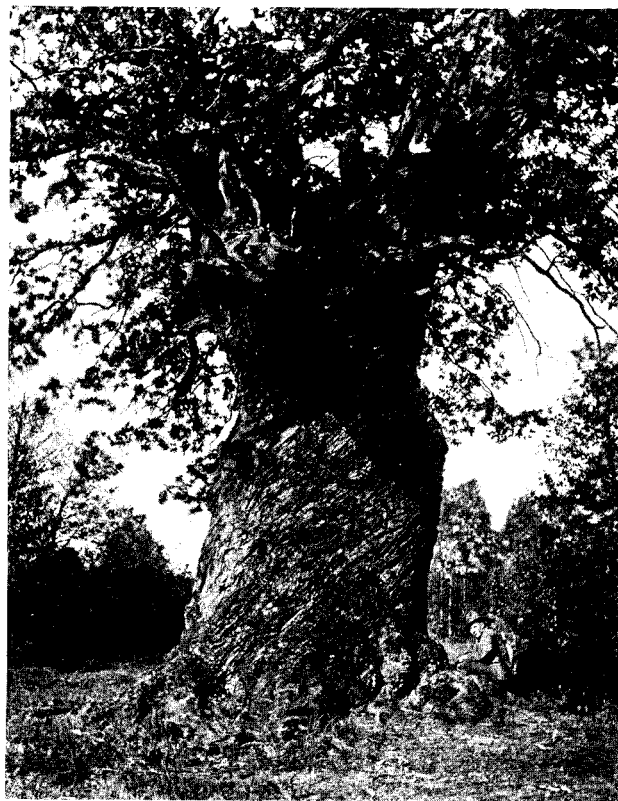

Fig. 28. Snoegen. JOHS. HELMS fol. maj 1919.

grønnes kun med enkelte Grene i Toppen; han anslog dens Alder til 540 Aar, og, hvis hans Bedømmelse er rigtig, maa den altsaa nu være ca. 600 Aar gammel.«

WARMING: »Sno-Egen har sit Navn af den stærke Snoning i venstre Skrue, som Barken viser. I Juli 1908 og 1911 maalte jeg 8,5 m i Brysthøjde.«

Fig. 28 og 29 er HELMS' optagelser fra 1919 og 1923. Hertil svarer nedenstående beskrivelser (1923, pag. 517–520):

Maj 1919: »»Træet staar frit paa en Eng med Birkeopvækst, men det har dog et Par store kraftige Ege til Naboer. Omkreds i Brysthøjde 10 m, Højde 15 m, Bulhøjde 4,5 m. Stammen er, som Navnet siger, stærkt vredet, og den har en meget tyk, skorpet Bark. I ca. 5 m Højde deler Stammen sig i tre store Grene, hvoraf en Del af den mod Syd er udgaaet og til Dels faldet af. Hvor Stammen deler sig, ses et større Hul, som rimeligvis strækker sig længere ned. Træet er friskt

Fig. 29. Snoegen. JOHS. HELMS fot. maj 1923.

i Toppen med kun faa raadne Grene.« At ogsaa de to andre Hovedgrene har været knækket af, er ikke blevet bemærket af den Studerende, der har beskrevet Træet, medens jeg optog Fotografiet Fig. 16 (vor fig. 28). Det virker noget forbavsende, at Omkredsen i Brysthøjde nu angives til 10 m, medens VAUPELL i 1863 angav den til 8,16 m.

Et Fotografi, som jeg har optaget i Maj 1923 (Fig. 17 – vor fig. 29) viser ganske tydeligt Kronens Bygning. De oprindelige Hovedgrene

er i sin Tid knækket af med lange flossede og uregelmæssige Brud. Smaagrene, der forud fandtes på Hovedgrenenes nedre Del, har nu faaet rigelig Næringstilførsel og er vokset stærkt til samtidig med, at der er dannet nye Grene af Proventivknopper og af Adventivknopper, som er opstaaet i Randen af Brudfladerne, der viser stærk Kalusdannelse.

Det Hul, der findes ved Sammenstødsstedet for de oprindelige Kronegrene, giver Formodning om, at Stammen er kærneraadden. Det maa være saaledes, at Hullet viser Vej for Fugtighed fra oven til Stammens Indre.«

På fig. 28 ser man tydeligt Snoegens »dragehoved«, der stirrer på beskueren.

Man skal vist glæde sig over, at den forststuderende, der har beskrevet Snoegen i 1919, ikke er navngiven. Han maa have fumlet en del med målebåndet, når han opgiver omfanget til 10 m.

Samme forststuderende kan imidlertid undskylde sig med, at han ikke er den eneste, der opgiver for stor omkreds for Snoegen. P. FR. RIST (GALSCHJØDT 1893, pag. 618) har følgende poetiske beskrivelse af Snoegen: »Langt inde i Skoven mellem smækre Bøge og slanke Birke, der i frejdig Ungdom og saftig Styrke strækker sig i Vejret, staar Sno-Egen tæt ved Øllemosevejen, knuget, rynket, 30 Fod i Omfang* tusendaarig i Alder, siges der. Hine Mænd i Dyrchuder, der kun havde Stenværktøj til at fælde Træer og Dyr med, har strejft dens Top, da den listede sig frem for Dagens Lys som en spæd og frygtsom lille Spire.« Vi må vist her sætte RIST på plads. Selv hvis Snoegen var tusindårig, spirede den dog ikke frem i stenalderen! ACHTON FRIS (1937, II, pag. 71–72) angiver et endnu højere omkredsmål, nemlig 11 m*, og sammenligner Snoegens Stamme med et »kæmpemæssigt ankertov«, en sammenligning som jeg dog finder halter ikke så lidt.

En mere nøgtern beskrivelse finder vi hos OPPERMAN (1932, pag. 77) sammen med et udmærket fotografi, der nogenlunde svarer til fig. 29 og 31: »Omfang i Brysthøjde 8,62 m, Højde 14,8 m, Bulhøjde 3,5 m. Den store Gren længst til venstre har, 25 cm fra Stammen, et Omfang af 3,47 Meter. Et Vedlag paa 89 mm er frisk og viser 80 Aarringe; den gennemsnitlige Aarringsbredde er altsaa 1,1 Millimeter. Den tiaarige Tilvækst er omtrent konstant, nemlig (maalt udefra indefter) 10, 10, 12, 12, 12, 11, 12, 10; Splintens Bredde er c. 25 Millimeter.« Denne talmæssige beskrivelse suppleres af HOWARD

*) Der angives ikke nogen målehøjde.

Fig. 30. Snoegens dragehoved efter studie af SVEND OTTO. Aug. 1950.
The dragon's head on Snoegen. Drawing by SVEND OTTO 1950.

GRØNS (1934, fig. 1) »Til Trods for, at Træet nu staar helt frit, er der mange døde Grene i Kronen. Hele den ene Side af denne har man maattet understøtte med en svær Afstivningsbjælke. Træet er tydeligt stærkt alderdomssvækket.«

Også for Snoegen har malerinden BENEDICTE BRUMMER interesseret sig. Et maleri fra 1915–20 er solgt til en dansk emigrant i Sydamerika, og Fru BRUMMER arbejder for tiden på et nyt maleri af Snoegen. LARS SWANE har tegnet Snoegen ca. 1950. Tegningen har været reproduceret som postkort. Originalen ejes af skovfoged JENSEN, der som nævnt pag. 335 sammen med JØRGEN THOMSEN har publiceret beskrivelser og tegninger af Kongeegen og Snoegen i »Hjemmets Søndag«, 14. september 1952.

Fig. 30 gengiver et studie af Snoegens dragehoved fra 1950 af tegneren SVEND OTTO, der velvilligt har stillet tegningen til rådighed.

Fig. 31 viser et fotografi af Snoegen, optaget i oktober 1954. Omkreds i brysthøjde 8,7 m – nøjagtigt 8,74 m – omkreds ved foden 9,9 m, højde 15 m. Billedet viser Snoegen fra den karakteristiske vinkel – fra sydøst – hvorfra den også ses på fig. 24, 25, 27 og 29. Man ser tydeligt den stærke snoning, der gang på gang er fremhævet i beskrivelserne, »dragehovedet« til venstre og de kraftige afbrudte grene, der har regenereret en ny krone af vanris. På den modsatte side af træet – mod nord – fremtræder nu tydeligt et hul, der fører ind til et dybereliggende hulrum. På pladsen foran træet ligger rester af den gren, der på fig. 29 går ud til venstre, og om hvilken skovfoged TH. JENSEN meddeler, at den er faldet af for en halv snes år siden. Snoegen er nu understøttet af to stolper, mens der ingen understøttelse ses på fig. 25, og kun en stolpe på fig. 29. Snoegen er endnu livskraftig, men der synes at være sket nogen tilbagegang mellem 1932 og 1954. Det er muligt, at Snoegen igen kan leve op til den livsvilje, der fremgår af fig. 29.

OPPERMANN'S afhandling fra 1932 beskæftigede sig mere med Snoegen end med de andre Kæmpeege i Nordskoven. Årsagen til denne særlige interesse skyldes fremkomsten af EILER HØEGS »Om Mellemløber mellem *Quercus robur* L. og *Quercus sessiliflora* Martyn« (1929), hvor han diskuterer de jagerspriske Kæmpeeges artsrenhed. Ifølge O. G. PETERSEN skulde det sikreste kendetegn på vinteregen være forekomsten af stjernehaar på bladundersiderne. EILER HØEG undersøgte de tre gamle Ege i Nordskoven og fandt stjernehaar hos alle tre, i størst udstrækning dog hos Snoegen. En cytologisk undersøgelse viste betydelige uregelmæssigheder ved celledelingen hos Snoegen, mens uregelmæssighederne hos Storkeegen og Kongeegen var

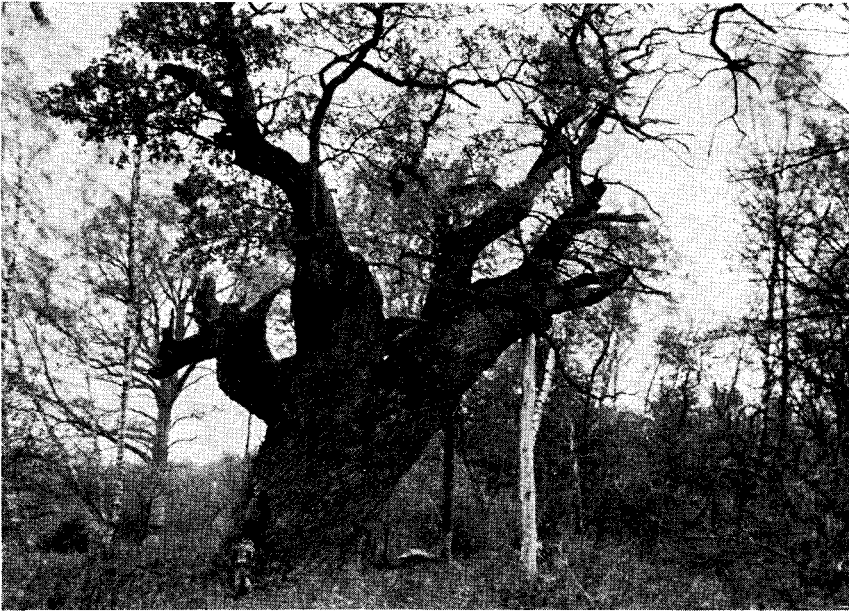

Fig. 31. Snoegen. Forf. fot. okt. 1954.

ubetydelige. HØEG slutter heraf, at: »Sno-Egen, trods sin habituelle Lighed med *Quercus robur* dog maa være en Bastard mellem denne og *Quercus sessiliflora*.« OPPERMAN kaldet dette en interessant hypotese (1932, pag. 82). Afhandlingen har bidraget til, at vi herhjemme gennem mange år har opfattet en stor del af vore Ege som artshybrider. Spørgsmålet er i de senere år blevet grundigt studeret af professor C. A. JØRGENSEN og kgl. skovrider H. BARNER, der også har gentaget undersøgelsen af Kongeegen, Storkeegen og Snoegen. Disse undersøgelser er endnu ikke afsluttet og publiceret, men det er meddelt mig mundtligt, at JØRGENSEN og BARNER betragter de jægerspriske Kæmpeege som rene Stilkege.

Andre Kæmpeege i Nordskoven.

Der er bevaret adskillige andre Kæmpeege i Nordskoven. WARMING omtaler (1916–1919, pag. 47–48) et par af de største, Bregneegen og Nelledmanns Eg, der dog begge er betydeligt mindre end Snoegen. Disse to Ege står på vanskeligt tilgængelige steder og er kun lidet kendt af andre end skovens personale. Adgangen til dem er vanskelig, og de står temmelig fjernt fra den på fig. 1 angivne rute. Foreløbig fredes de på den måde, at de holdes ukendte for offentligheden, i

Benyttes disse angivelser på Jægersprisegene får man: Kongeegen 1160 år, Storkeegen (omkreds 10,3 m) 810 år og Snoegen 650 år.

Herhjemme har JUST HOLTEN (1919) beskæftiget sig med aldersbestemmelse af Kæmpeege, og ligesom VAUPELL interesserer han sig for de lollandske Kæmpeege. Efter undersøgelse af et stort antal træer af kæmpeegetypen, konkluderer han, at »af Tallene for de større Diametre kan uddrages den Lov om Kæmpeegenes Tykkelsesvækst, at Grundfladetilvæksten fra omtrent 100 cm Diameter bliver konstant.« (pag. 393). HOLTEN fandt 79 cm^2 som denne konstante årlige grundfladetilvækst og bestemte på grundlag heraf aldrene på en række lollandske Kæmpeege.

I sin afhandling (pag. 392) opstiller HOLTEN en række samhörørende værdier for diametre og aldre for de lollandske Kæmpeege, gående fra diameteren 0 til 220 cm. De tilsvarende aldre går fra 6 til 530 år. Nedenfor bringes et uddrag af denne tabel:

Diameter cm	Alder
100	147
150	272
170	333
200	444
220	530

Som det ses falder de jægerspriske Kæmpeege uden for rammerne af denne tabel. I anledning af Skovhistorisk Selskabs ekskursion forsøgte JUST HOLTEN en aldersberegning for Nordskovens kæmper på grundlag af ovenstående erfaringer fra Lolland og med de af VAUPELL opgivne mål for Kæmpeegene. Resultatet blev følgende: Kongeegen 1877 år, Storkeegen 1419 og Snoegen 810, efter at der til de beregnede tal er lagt de 100 år, der er gået, siden VAUPELL foretog sine målinger. (JUST HOLTEN 1954 sp. 903).

Kæmpeegenes aldre er et meget diskutabelt spørgsmål. Forsøger vi at beregne Snoegens alder ud fra de foran omtalte fremgangsmåder efter VAUPELLS mål og målene i dag fås:

	1860	1954
VAUPELL	540	590
DE KERVILLE	600	650
HOLTEN	710	805

HOLTENS fremgangsmåde giver en udmærket overensstemmelse mellem den tid, der faktisk er forløbet, siden VAUPELL målte træet, mens VAUPELLS og DE KERVILLES metoder giver for korte perioder.

Lad os imidlertid forsøge at gå ud fra nogle aldersbestemmelser på enligststående store træer og se, om vi kan komme til endnu andre aldre for Snoegen.

CARL BISTRUP (1943, pag. 548–54) bestemmer alderen på en enkelt stor Eg på Torbenfeldt ved tælling af årringe i en afbrudt gren og tillæg af det antal år, en Eg normalt er om at nå den højde, hvori grenen sad. Egen har en omkreds på 694 cm i brysthøjde og alderen bestemmes til 225 år. Den gennemsnitlige årringsbredde for de sidste 49 år var 2,55 mm. OPPERMAN (1932, pag. 77) angiver Snoegens omfang til 862 cm og tilvæksten på radius til 89 mm for en periode af 80 år. Beregner man herefter Snoegens omkreds i 1852 fås 806 cm – VAUPELL (1863, pag. 128) har 26 fod = 816 cm –. Den gennemsnitlige tilvækst på radius i perioden 1852–1932 er omtrent konstant, nemlig 1,1 mm årligt. Antager man nu, at Snoegen har vokset med samme hastighed som Torbenfeldtegen indtil omkredsen 694 cm, at den i den følgende periode, mens den har forøget sin omkreds fra 694 til 806 cm, har vokset med en tilvækst, der er lig med middeltallet mellem den senest konstaterede tilvækst på Torbenfeldtegen og den af OPPERMAN bestemte tilvækst på Snoegen $(2,5 + 1,1):2 = 1,8$ mm, og at der siden 1852 er gået – naturligvis – 103 år, kan følgende aldersberegning opstilles:

Indtil omkreds 694 cm = Torbenfeldtegen.....	225 år.
694–806 cm omkreds, 1,8 mm på radius svarer til	
1,15 cm på omkredsen, $(806 \div 694):1,15$	97 –
806–862 cm på omkredsen, iflg. OPPERMAN.....	80 –
862–874 svarer til perioden 1932–1955	23 –
Snoegens alder...	425 år.

BISTRUP (1943) beretter om en aldersbestemmelse på Lynegen ved Frederiksborg Slot foretaget efter samme princip som omtalt for Torbenfeldtegen. Den var 6,9 m i omkreds og alderen bestemtes til 343 år, altså ca. 120 år mere end Torbenfeldtegen. Havde vi brugt denne Eg som udgangspunkt ved beregning af Snoegens alder var vi kommet til en alder på henved 600 år.

OPPERMAN (1923–26, pag. 364–367) beregner på samme måde som BISTRUP alderen på en stor Eg i Møllevangen. Stammens omkreds i brysthøjde var 658 cm, og alderen beregnes til 280–300 år.

I vinteren 1955–56 væltede en stor Eg »Adam« på Corselitze. En skive, hvis øverste snit ligger i 1,15 m's højde, er skænket til Jagt- og Skovbrugsmuseet. Den har en omkreds på 6,45 m og 365 årringe ved øverste snit. »Adam« kan herefter aldersbestemmes til 370 år.

Den gennemsnitlige årringsbredde har i de sidste 50 år været 1,9 mm (4 tællinger).

Som det fremgår af det foregående, kan Snoegens alder, alt efter forudsætninger, der i alle tilfælde må anses for antagelige, med lige fuld ret sættes til 425 og til 840 år. Dette maner til stor forsigtighed med hensyn til aldersangivelser for disse gamle træer.

For Snoegens vedkommende er vi så heldige, at vi har OPPERMANNS tilvækstboring fra 1932. Diametertilvæksten synes at have været ret konstant i den forudgående 80 årige periode. Der er ikke tendens til aftagende diametertilvækst, hvilket dog kan skyldes den katastrofe, der har ramt træet i begyndelsen af 1860'erne. Forsøger vi på grundlag af OPPERMANNS tilvækstboring at beregne Snoegens gennemsnitlige årlige grundfladetilvækst i perioden 1852 til 1932, kommer vi til et betydeligt større tal end det af JUST HOLTEN for de lollandske Kæmpege konstaterede (1919).

Går vi ud fra den pag. 364 beregnede omkreds for 1852 – 806 cm – og den af OPPERMANN i 1932 målte omkreds – 862 cm – får vi den for den gennemsnitlige årlige grundfladetilvækst i perioden:

$$\frac{\pi \left(\frac{862}{2\pi} \right)^2 \div \pi \left(\frac{806}{2\pi} \right)^2}{80} = 92,9 \text{ cm}^2.$$

altså betydeligt mere end de 79 cm², som gælder for de benyttede lollandske Ege.

I anledning af nærværende undersøgelse er en kort boreprop taget af Snoegen. Vanskelighederne ved at bestemme årringsgrænserne er store, og bestemmelsen må tages med forbehold. Det blev opgivet for de yderste 7 mm, men derefter var tilvæksten på radius for tiårige perioder: 9, 10, 10, 10 mm. Den gennemsnitlige årring bliver således knapt 1 mm. Med dette som basis kan tilvæksten på omkredsen siden Statens forstlige Forsøgsvæsens måling i 1931 beregnes: $2\pi(r_1 \div r_2) = 2\pi \cdot 2,4 = 15,2 \text{ cm}$, og således lidt mere end den faktisk konstaterede omkredstilvækst: $874 \div 862 = 12 \text{ cm}$. Den her til beregnede årlige tilvækst på radius bliver 0,8 mm.

Tillader man sig en simplificeret grundfladetilvækstberegning, hvor tilvæksten på grundfladen betragtes som et langt smalt rektangel med omkredsen og radiustilvæksten som sider, fås med den konstaterede årlige tilvækst på radius:

$(874 + 862) : 2 \cdot 0,10 = 86,8 \text{ cm}^2 = \text{årlig grundfladetilvækst}$
og med den beregnede:

$(874 + 862) : 2 \cdot 0,08 = 69,4 \text{ cm}^2 = \text{årlig grundfladetilvækst}.$

Efter i det foregående at have påvist vanskelighederne ved at nå

til sikker aldersbestemmelser for Snoegen, skal der ikke forsøges yderligere aldersbestemmelse på Kongeegen og Storkeegen, men på grundlag af ovenstående kan vi skønne deres alder til 600–1400 år for Storkeegen* og 1000–2000 for Kongeegen.

Sammenligning med andre Kæmpeege.

Hvorledes er nu Kongeegens, Storkeegens og Snoegens størrelse sammenlignet med andre Kæmpeege i Danmark og i Europa?

VAUPELL gennemgår grundigt en del af vore Kæmpeege (1863, pag. 125–153) og efter ham J. LANGE (1886 og 1892) og EUG. WARMING (1916–19). Desuden er der fremkommet lokale beretninger, bl. a. ved J. HOLTEN (1919), J. HELMS (1920 og 1923), P. WEGGE (1925), E. BUCHWALD (1926), J. BANG (1927), O. GLUD KONRADSEN (1928), C. RAUNKJÆR (1934–1937) og C. BISTRUP (1943).

Ved sin landsdelsvise gennemgang af Kæmpeegene finder VAUPELL, at »af de 41, som ere 18 Fod eller derover i Omfang, findes 34 i Sælland og paa Smaaøerne og kun 7 i Fyen og paa Halvøen« (Slesvig indbefattet) (1863, pag. 144).

I 1880'erne var der en betydelig interesse for store smukke træer. I J. LANGES »Bidrag til de i Danmark dyrkede Frilandstræers Naturhistorie« (1886 og 1892) findes en del mål for store Ege. Man foretogede i disse år mange af vore store træer ved den ny kunst, fotografien, og samlinger af fotografier har været udstillet på skovbrugsudstillingen i Edinburgh 1884 og på Den store nordiske Udstilling i København 1888. Kopier af disse billeder indsendtes til Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, hvorfra de er overgået til Jagt- og Skovbrugsmuseet. En del af dette billedmateriale er anvendt i de ovenfor omtalte lokalbeskrivelser, hvis fremkomst hovedsageligt skyldes opfordring fra Dansk Skovforening 1925.

Af de Ege, der omtales i ovennævnte oversigter, hævder Kongeegen sig som en fin nr. 1 og Storkeegen sig som nr. 2, når vi betragter omkreds i brysthøjde som det mål, vi vil benytte ved sammenligning af Kæmpeegene. Kun enkelte Ege når op på højde med Snoegen. I forbindelse med sin aldersberegning opstiller VAUPELL (1863, pag. 153) følgende række:

	Tværmål	Alder
Storkeegen.....	11 Fod 4 Tom.	850
Egen ved Christianssæde.....	10 — 4 —	700

* Ved meget omhyggelige tilvækstboringer og beregninger har skovfoged TH. JENSEN bestemt Storkeegens alder til 790 år. Se Forstlig Budskikke 5. dec. 1956 og Skovbrugs-tidende 15. dec. 1956.

	Tværmål	Alder
Jomfruegen	9 Fod 5 Tom.	650
Egen ved Sorø	8 — 7 —	570
Egen ved Ravnholt	8 — 0 —	500
Snoegen	8 — 4 —	540

Af en eller anden grund er Egen ved Ravnholt blevet anbragt over Snoegen i denne række. Egen ved Christianssæde, Falkeegen, er faldet 1915, Jomfruegen på Guldborgland er faldet 1929, Egen ved Sorø er død ca. 1920. Af de Ege, som VAUPELL anfører mellem Storkeegen og Snoegen, er der således ingen tilbage i dag. Ovenstående liste fra VAUPELL er snart 100 år gammel. J. LANGE nævner enkelte Kæmpeege, som VAUPELL ikke har nævnt, og hvoraf enkelte overgår eller kommer op på siden af Snoegen, men jeg vil dog anse Snoegen for at befinde sig mellem de fem største nulevende danske Kæmpeege, og endda tro, at den m. h. t. omkredsmål er nr. 3 eller 4. På Corselitze omtaler VAUPELL en Eg, der dengang var 23 fod og 4 tommer; Egen kaldes nu Valdemarsegen; den er 8,75 m i omkreds, og altså på størrelse med Snoegen.

Forsøger man en sammenligning med andre europæiske Kæmpeege, føler man sig på gyngende grund. Der er imidlertid ingen tvivl om, at Kongeegen overgår de største engelske Ege, der ellers har ord for at være de tykkeste i Europa. VAUPELL, som vel er den herhjemme der har interesseret sig mest for disse spørgsmål, skriver (1863, pag. 126): »Vidnesbyrd om Egens Evne til at opnaae en høi Alder vare forhen talrige i Mellemeuropas Skove, navnlig i Tydskland, England, Frankrig, Polen og Rusland, men nu ere kun faa tilbage. Menneskelig Havesyge og Mangel paa Sands for noget Ophøiet af den Art har i de fleste Lande udryddet disse ærværdige Vidner til Folkenes Skjæbne, hvoraf nogle vare ligesaa gamle som Historien. Alene det skovløse England har stræbt at frede og hædre sine gamle Ege, som have set Vilhelm Erobreren.« Blandt de vigtigste engelske kilder, der behandler Kæmpeege, kan nævnes EVELYN, STRUTT, LOUDON og ELWES & HENRY.

Den kendteste engelske Eg er vel Cowthorpe Egen ved Wetherby i Yorkshire, der har en omkreds på ca. 37 engelske fod (= 11,3 m). De to engelske Ege, der holder det største omkredsmål i brysthøjde, er ifølge opgivelser fra Mr. J. D. MATTHEWS: Newland Egen, omkreds 44 eng. fod 8 tommer (= 13,6 m), i nærheden af Dean Forest i Gloucestershire og en Eg på Marton Estate i Cheshire, hvis omkreds er 43 eng. fod og 10 tommer (= 13,4 m). Newland Egen er afbildet

Fig. 32. Newland-Egen nær Coleford, Gloucestershire, England. I baggrunden ses gamle frugttræer. Forf. fot. apr. 1950.

The Newland-oak near Coleford, Gloucestershire, England. In the background old fruit-trees. Author phot. 1950.

på fig. 32. Den har fordums været stævnet, og kun i en enkelt af de kraftige grene var der endnu liv, da jeg så den i 1950. Kongeegen overgår ikke alene Newland Egen i omkreds, men er også, efter min mening, smukkere end sin konkurrent til pladsen som Europas tykkeste Eg.

Den Eg, der oftest er blevet nævnt som den største i Europa, er »Chêne de Montravail« nær Saintes i det sydvestlige Frankrig (Charente inferieure). Efter en ældre beskrivelse, som VAUPELL følger, (1863, pag. 127) er omkredsen 66 fod og alderen 2000 år. A. CAMUS (1938–39, II, pag. 353) meddeler, at Montravail Egen nu er død, og angiver målene: omkreds ved jorden 26 m og 1 m oppe 13 m. Disse mål tyder ikke på, at denne Eg var større end Kongeegen.

CAMUS (1938–39, II, pag. 343–353) omtaler et lille hundrede franske Kæmpege, der er bedst repræsenteret i Normandiet. Den tykkeste af disse er Egen ved Alouville-Bellefosse, der måler 10 m i omkreds, og hvis alder anslås til 900 år. Her anføres også en del udenlandske Kæmpege. Den største af disse er en belgisk (pag. 353), der måler 10,25 m i omfang 1 m over jorden.

I F. KANNGIESSERS undersøgelser over »Höchstalter und Höchstumfang« (1906, pag. 184) anføres for Egen som de største eksempler en fransk Eg, der kaldes St. Joseph Kapellen Eiche, der muligvis er identisk med Montravail Egen, og Cowthorpe Egen fra England; men ingen tyske Ege. Et af de områder i Tyskland, hvor man har det største antal store gamle Ege, er i Anhalt, hvor den tykkeste har en omkreds på ca. 11 m (MAX LANGE 1937, pag. 16 og 67).

Om Egenes udvikling i Sydeuropa og Østeuropa ved jeg kun lidet. E. A. ROSSMÄSSLER (1871, II. udgave ved M. WILKOMM, pag. 413) omtaler som et østeuropæisk modstykke til Montravail Egen en Kæmpeeg i St. Petersburg, der blæste om i en storm i 1798, og han tilføjer: »Også i Est- og Livland findes enkelte meget stærke Ege, hvis alder kan sættes til 800 til 1000 år, når Egenes sparsomme tilvækst i de baltiske provinsers klima tages i betragtning. Den tykkeste og ældste bekendte Eg i Livland står på godset Carlsruhe. Den målte i året 1824 29 rhinlandske fod i omfang i stød højde.« Ovenstående er ganske vist et gammelt citat med et endnu ældre mål, men det indeholder intet der tyder på at Østersølandene skulde have Ege, der overgår Kongeegen i tykkelse.

Går vi sluttelig til Sverige og Norge, finder vi også her, at de største Ege er mindre end Kongeegen, selv om Sveriges største Eg, Kvilleken i Norra Kvills Kronopark i Småland, nærmer sig betydeligt til den med et omfang i brysthøjde på 12,75 m (Våra Träd 1953, pag. 173). Norges største Eg er vist Storegen ved Vikøy Prestegård ved Hardanger. Omkredsen i brysthøjde beløber sig kun til 6,18 m (Dansk Naturfredning 1929-30, pag. 57).

Et fuldgyldigt bevis for at Kongeegen er Europas tykkeste Eg fås ikke gennem det foran anførte. For Frankrigs, Storbritanniens og Sveriges vedkommende synes de gennemgåede kilder at være vel-funderede, og det må betragtes som givet, at der ikke i disse lande findes Ege, der overgår Kongeegen i omfang.

Ved arbejdet med ovenstående sammenstilling har jeg fra alle sider mødt den største velvilje og interesse, både hvor det gjaldt om tilladelse til at anvende billedstof, og hvor det drejede sig om at komme på sporet af oplysninger om de gamle Ege. En særlig tak vil jeg rette til kunstnerne, BENEDICTE BRUMMER, INGEBORG FREDERIKSEN og SVEND OTTO, der beredvilligt har stillet deres arbejder til disposition, og til professor dr. phil. K. GRAM, skovrider dr. phil. V. HOLSTEIN, dr. med. EILER HØEG, skovfoged TH. JENSEN, pro-

fessor dr. phil. C. A. JØRGENSEN og arboretforstander dr. agro. C. SYRACH LARSEN for tilladelse til at benytte billedstof og for hjælp og interesse under udarbejdelsen.

Summary.

P. CHR. NIELSEN: The giant oaks in Jægerspris Nordskov (Sealand).

The background of the article is an excursion made by the Forest Historical Society on August 20th 1954 to the most famous Danish giant oaks, Kongeegen – King's Oak –, Storkeegen – Stork's Oak –, and Snoegen – Twisted Oak – in Nordskoven near Jægerspris. The excursion was guided by Dr. phil. V. HOLSTEIN, and on the occasion of it J. HOLTEN had attempted to state the age, while the author tried to collect pictures and previous descriptions of the three giant oaks. On initiative of the Society INGEBORG FREDERIKSEN has made a new drawing of the King's Oak – fig. 10.

In the present article the material collected for the excursion is treated further.

The first mention of the giant oaks near Jægerspris was made by ESAIAS FLEISCHER 1779, but the tree in question cannot be identified with certainty. The King's Oak is described for the first time by CHR. MOLBECH 1815 but without name. The first mention of the Stork's Oak is made in the forest description of Jægerspris Estate 1834, and of the Twisted Oak in the forest plan of 1842–43. From the latter period we have also the oldest drawings of the King's Oak and the Stork's Oak – fig. 2 and 13 –, while the oldest drawing of the Twisted Oak was made 1861 – fig. 24. In CHR. VAUPELL's work about the Danish forests 1863 we have the first real descriptions, where the giant oaks carry the names under which we now know them. Our oldest photographs were taken in 1888 – fig. 15 and 25 –. Further, several descriptions are cited and several pictures are reproduced.

- Fig. 1: The route on which are found the King's Oak, the Stork's Oak, and the Twisted Oak.
- 2–11: Pictures of the King's Oak.
 - 12–23: Pictures of the Stork's Oak.
 - 24–31: Pictures of the Twisted Oak.

Various attempts to determine the age of such old hollow trees are mentioned, and it is shown that the age of the Twisted Oak – circumference 8.7 m – may as well be 425 as 810 years. The age of

the Stork's Oak may be 600–1400 years, and of the King's Oak 1000–2000 years.

If we consider the circumference at 1,3 m, the King's Oak – circumference 13.9 m – will be the largest, and the Stork's Oak – circumference 10.3 m – the largest but one in Denmark, and certainly the Twisted Oak will be found among the five largest oaks. A comparison with giant oaks in other European countries, particularly in Great Britain and in France, leads to the conclusion that the King's Oak probably has the largest circumference of all oaks in Europe, followed by the Newland Oak in Gloucestershire, the circumference of which is 0.3 m less than that of the King's Oak.

Litteratur.

- VILH. ANDERSEN: Sjælland i »Danmark i Tekst og Billeder«, Redaktion A. V. Clausen, Kbh. 1935.
- A. ANDERSEN FELDBORG: »Denmark Deliniated«, Edinburgh 1824.
- TORE ARNBORG & ILMARI HUSTICH: »Våra Träd«, Stockholm 1953.
- J. BANG: »Gamle Ege paa Oreby og Berritzgaards Skovdistrikt«, Dansk Skovforenings Tidsskrift 1927, pag. 16–35.
- A. F. BERGSØE: »Den danske Stats Statistik«, Vol. 2. Kbh. 1847.
- C. BISTRUP: »Store Ege paa Torbenfeldt«, Dansk Skovforenings Tidsskrift 1943, pag. 548–554.
- E. BUCHWALD: »Gamle Ege paa Grevskabet Frijsenborg«, Dansk Skovforenings Tidsskrift 1926, pag. 22–59.
- FR. BÖÖK: »Strövtåg i Danmark«, Kbh. u. år, ca. 1950.
- A. CAMUS: »Encyclopédie économique de sylviculture. »Les Chenes«« Vol. 2, Paris 1938–39.
- C. C. CLAUSEN & J. J. NIELSEN: »Danmarks Land«. Kbh. u. år, ca. 1900.
- JOHN EVELYN: »Silva or a Discourse of Forest Trees«. York 1801.
- H. J. ELWES & A. HENRY: »The Trees of Great Britain and Ireland«, Edinburgh 1913.
- ESAIAS FLEISCHER: »Forsøg til en Underviisning i Det Danske og Norske Skov-Væsen«. Kbh. 1779.
- ERNST FRANDSEN: »Danske Folkeviser«, Kbh. 1945.
- ACHTON FRIIS: »Danmarks store Øer«, Vol. 2, 1937.
- M. GALSCHJØDT: »Danmark i Skildringer og Billeder af danske Forfattere og Kunstnere«, Kbh. 1893.
- O. GELSTED: »Rundt om en Fjord«, Kbh. 1943.
- A. HOWARD GRØN: »Skoven og Mennesket gennem de vekslende Tider«, Kbh. 1934.
- JOHS. HELMS: »Egene i Silkeborgene«, Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskoles årsskrift 1920, pag. 197–222.
- »Kæmpe-Egene i Jægerspris Nordskov«. Dansk Skovforenings Tidsskrift 1923, pag. 500–521.
- KAI HOFFMANN: »Den danske Skov«, Kbh. 1944.
- VAGN HOLSTEIN: »Jægerspris Nordskov« i Tidsskriftet »Danmark«, 3. årg. 1942–43, pag. 711–717.

- JUST HOLTEN: »Gamle Ege i Grevskabet Christianssæde Skove«, Dansk Skovforenings Tidsskrift 1919, pag. 379–395.
- »De »tusindårige« ege i Jægerspris Nordskov«, Salmonsens Leksikon-Tidsskrift, 5. hæfte 1954, sp. 900–904.
- EILER HØEG: »Om Mellemformerne mellem *Quercus robur* L. og *Quercus sessiliflora* Martyn«. Botanisk Tidsskrift 40, 1929, pag. 411–427.
- F. KANNIESSER: »Ueber Lebensdauer und Dickenwachstum der Waldbäume«, Allgemeine Forst- und Jagdzeitung 1906, pag. 181–184.
- O. GLUD KONRADSEN: »Gamle Ege paa Pederstrup og Christianssæde«, Dansk Skovforenings Tidsskrift 1928, pag. 222–240, 328.
- J. LANGE: »Bidrag til de i Danmark dyrkede Frilandstræers Naturhistorie«, Tidsskrift for Skovbrug, Vol. 8, 1886, pag. 91–134 og Botanisk Tidsskrift, Vol. 18, 1892–93, pag. 84–94 og pag. 273.
- MAX LANGE: »Unsere deutschen Eichen«, Dessau 1937.
- J. C. LOUDON: »Arboretum et Fruticetum Britannicum«. London 1838.
- A. MENTZ: »Naturfredning, særlig i Danmark«, Kbh. 1909.
- C. MOLBECH: »Fragmenter af en Dagbog, skreven paa en Reise i Danmark 1813«, Kbh. 1815.
- P. E. MÜLLER: »Danmarks Skovbrug paa den nordiske Udstilling i København 1888«, Tidsskrift for Skovbrug 1889, pag. 211–293.
- A. NIEMANN: »Väterländische Waldberichte«, Altona 1820–21.
- ADAM OEHLENSCHLEGER: »Sanct Hansaften-Spil«.
- A. OPPERMAN: Det forstlige Forsøgsvæsen, Vol. 8, 1923–26, pag. 364–67.
- »Egens Træformer og Racer«, Det forstlige Forsøgsvæsen, Vol. 12, 1932.
- E. PONTOPIDAN: »Den danske Atlas«, 1764, Tom II.
- C. G. RAFN: »Danmarks og Holstens Flora«, Vol. II, Kbh. 1800.
- C. RAUNKJÆR: »Dyrehavens gamle Ege«, Botaniske Studier nr. 5, pag. 85–162, Kbh. 1934–1937.
- E. A. ROSSMÄSSLER: »Der Wald«, 2. udgave ved M. Willkomm 1871.
- JUL. SCHIÖTT: »Danmarks Natur«, Kbh. u. år, ca. 1900.
- A. SCHOVELIN: »Mærkelige gamle danske Træer«, Kbh. 1881–91.
- J. G. STRUTT: »Sylva Britannica«, London 1830.
- E. H. TREDGER: »Haandbog for Reisende«, Kbh. 1824.
- CHR. VAUPELL: »De danske Skove«, Kbh. 1863.
- EUG. WARMING: »Dansk Plantevækst 3. Skovene«, Botanisk Tidsskrift 1916–19.
- C. F. WEGENER: »Historiske Efterretninger om Abrahamstrup«, Kbh. 1845.
- P. WEGGE: »Gamle Ege i Vemmetofte og Rosendal Skove«, Dansk Skovforenings Tidsskrift 1925, pag. 383–408.
- SIGVART WERNER: »Vestsjælland«, Kbh. 1938.
- Danske Skove og Træer, Kbh. 1948.
- A. S. ØRSTED: »Frilands-Trævæsten i Danmark«, Kbh. 1864–67.
- Dansk Naturfredning, 1928–29 og 1929–30.
- Dansk Skovforenings Tidsskrift 1925, pag. 379–82.
- »Danmark, Landet mellem Sund og Bælt«, 1948.